

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BOŞANMIŞ AİLE ÇOCUKLARINDAKİ UYUM PROBLEMLERİ:
ORTAK EBEVEYNLİK AÇISINDAN BİR İNCELEME

EBRU KARATAŞ
2501140799

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. T. GÜL ŞENDİL

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI**

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : EBRU KARATAŞ Numarası : 2501160827
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI Danışmanı : PROF.DR.TALAT GÜL ŞENDİL
Tez Savunma Tarihi : 29.07.2019 Saati : 15:00
Tez Başlığı : "BOŞANMIŞ AİLE ÇOCUKLARINDAKİ UYUM PROBLEMLERİ: ORTAK EBEVEYNLİK
AÇISINDAN BİR İNCELEME"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUGUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.TALAT GÜL ŞENDİL		Kabul
DOÇ.DR.SEMA KARAKELLE		Kabul
DR.ÖĞR.ÜYESİ HİLAL KARABULUT		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
DR.ÖĞR.ÜYESİ ZEYNEP HALE AKSUNA		
DR.ÖĞR.ÜYESİ DENİZ ATALAY ATA		

ÖZ

BOŞANMIŞ AİLE ÇOCUKLARINDAKİ UYUM PROBLEMLERİ: ORTAK EBEVEYNLİK AÇISINDAN BİR İNCELEME

Ebru KARATAŞ

Bu çalışmanın amacı, boşanma sonrası çocuklarda görülebilen uyum problemlerini ortak ebeveynlik açısından incelemektir. Bu amaçla 10-18 yaş arası 370 katılımcıya Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeği ve 10-18 Yaş Grubu Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre boşanmış aile çocuklarının içe yönelim ve dışa yönelim problemleri ile anne ebeveynliği, baba ebeveynliği ve ortak ebeveynlik arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır. İçe yönelim problemleri ile cinsiyet arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Dışa yönelim problemleri ile yaş arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. İçe yönelim problemleri üzerinde cinsiyet, anne ebeveynliği ve baba ebeveynliğinin yordayıcı etkisi söz konusudur. Dışa yönelim problemleri üzerinde yaş, anne ebeveynliği ve baba ebeveynliğinin yordayıcı etkisi söz konusudur. Ortak ebeveynliğin davranış problemleri üzerinde etkisi bulgulanmamıştır

Anahtar Kelimeler: Ortak Ebeveynlik, Boşanma, Uyum Problemleri, Anne Ebeveynliği, Baba Ebeveynliği

ABSTRACT
ADJUSTMENT PROBLEMS OF DIVORCED FAMILIES
CHILDRENS: EXAMINATION FROM COPARENTING PERSPECTIVE
Ebru KARATAŞ

The aim of this study is examine the behavior problems of childrens after parental divorce in perspective of co-parenting. For this purpose 370 participants between the ages of 10-18 years were surveyed Co-Parenting Behavior Scale and also Self-Assessment Scale were surveyed for the 10-18 ages group of youngs. There is a significant and negative relationship between behavior problems(internalizing and externalizing) and coparenting, mothering and fathering. The relationship between internalizing problem and gender is significant. There is a positive and significant relationship between age and externalizing problems. Mothering and fathering have an significant effect on internalizing and externalizing problems. Coparenting has not effect on the behavior problems. Gender has an significant effect on the internalizing problems and age has an significant effect on the externalizing problems.

Key Words : Coparenting, Divorce, Adjustment Problems, Mothering, Fathering

ÖNSÖZ

Çalışmam boyunca fikirleri ile beni destekleyen, bilgileriyle bana yol gösteren tez danışmanım sayın Prof. Dr. Gül Şendil'e teşekkür ederim.

Araştırmam için gerekli izin süreçlerini yürüten İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Tez sürecimde özellikle alanda veri topladığım dönemde gösterdikleri destekten dolayı sevgili meslektaşlarım Hazal Gülce Güleç'e ve Müge Kılıçlar'a teşekkür ederim.

Katılımcılara ulaşma ve veri toplama sürecinde yönlendirmelerde bulunan Millî Eğitim Bakanlığının değerli öğretmeni sayın Enver Çetin'e teşekkürlerimi sunarım. Bunun yanında araştırmaya katkıda bulunan tüm okulların idari birim öğretmenlerine ve rehberlik servisi öğretmenlerine teşekkür ederim. Çalışmaya katkıda bulunan bütün katılımcılara da teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmamın her alanında beni destekleyen bütün arkadaşlarıma ve dostlarıma özellikle de Nursel Kader ve İlknur Aktulan'a çok teşekkür ediyorum.

Bugün bulunduğum noktaya katkıda bulunan, hayatımda bir şekilde tesiri bulunmuş tüm öğretmenlerime minnetle teşekkür ediyorum. Her bir adımda olduğu gibi bu uzun ve zorlu süreçte de yanımda olan, maddi manevi hiçbir desteğini esirgemeyen biricik aileme, kıymetli babam Arif Karataş'a, sevgili annem Nurcan Karataş'a ve bu hayattaki en büyük desteğim olan kız kardeşim Esil Karataş'a teşekkürlerimi sunarım.

Ebru Karataş

Nisan/2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BOŞANMIŞ AİLE ÇOCUKLARINDAKİ DAVRANIŞ PROBLEMLERİ :ORTAK EBEVEYNLİK BAKIMINDAN BİR İNCELEME

1.1. Boşanma	4
1.1.1 Kessler'in Boşanmanın Yedi Evresi Kuramı	5
1.1.2. Bohannon'ın Boşanmanın Altı İstasyonu Kuramı	6
1.1.3. Wiseman'ın Boşanmada Duygusal Krizin Beş Aşaması Kuramı	7
1.1.4. Froiland ve Hozman'ın Boşanmanın Beş Temel Safhası Kuramı	7
1.1.5. Levinger'in Boşanma Sosyal Değiş Tokuş Kuramı.....	8
1.1.6. Levy ve Joffe'nin Boşanmanın Üç Aşaması Yaklaşımı	8
1.1.7. Kraus'un Boşanmayı Kriz Olarak Ele Alan Yaklaşımı	9
1.1.8. Amato'nun Boşanma Uyum Perspektifi	10
1.1.8.Boşanma Konusunda Yapılmış Çalışmalar.....	15
1.2. Ortak Ebeveynlik	24
1.2.1. Ortak Ebeveynlik ile İlgili Çalışmalar	32
1.2.2.Ortak Ebeveynlik, Boşanma ve Çocukların Davranış Problemleri Arasındaki İlişkileri İnceleyen Çalışmalar	35
ÇALIŞMANIN AMACI VE PROBLEMLERİ	38

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

YÖNTEM.....	39
Katılımcılar	39
1.2 Veri Toplama Araçları	41
1.2.1 Sosyodemografik Bilgi Formu.....	42
1.2.2 Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeği (OEDÖ)	42
1.2.3 Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (YSR/11-18).....	50
İŞLEM.....	52

İSTATİSTİKSEL ANALİZLER.....	52
BULGULAR.....	53
TARTIŞMA	57
SONUÇ	61
Sınırlılıklar ve Öneriler	61
KAYNAKÇA.....	64
EKLER.....	74

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye Boşanma İstatistikleri.....	4
Evlenme Sayısı, Kaba Evlenme Hızı, Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı.....	4
Tablo 2: Araştırmaya Katılan Çocukların Cinsiyete Göre Yaş Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri	40
Tablo 3: Araştırmaya Katılan Çocukların Velayet Durumları, Velayete Sahip Olmayan Ebeveyn ile Görüşme Durumlarına Dair Demografik Bilgiler	41
Tablo 4: Ölçek Maddelerinin Üç Alt Boyuttan Aldıkları Faktör Yükleri, Özdeğerleri, Varyans Yüzdeleri ve Madde Toplam Korelasyonları.....	46
Tablo 5. OEDÖ Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar	49
Tablo 6 : Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeği (OEDÖ) , Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği (YSR) Puanlarına Dair Ortalama, Standart Sapma, En Yüksek ve En Düşük Puan Değerleri	53
Tablo 7: Ortak Ebeveynlik, Davranış Problemleri Puanları , Yaş, Cinsiyet ve Boşanma Üzerinden Geçen Zaman Arasındaki İlişkiler.....	54
Tablo 8 : Cinsiyet, Anne Ebeveynliği, Baba Ebeveynliği ve Ortak Ebeveynliğin İçerik Yönelim Problemleri Puanlarına Yordayıcı Etkisi	55
Tablo 9 : Yaş, Anne Ebeveynliği, Baba Ebeveynliği ve Ortak Ebeveynliğin Dışarı Yönelim Problemleri Puanlarına Yordayıcı Etkisi	56

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

BOŞANMIŞ AİLE ÇOCUKLARINDAKİ DAVRANIŞ PROBLEMLERİ: ORTAK EBEVEYNLİK BAKIMINDAN BİR İNCELEME

Aile; evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar ve kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011). Söz konusu aile birliğini hukuki olarak sonlandıran boşanmanın gerek çiftler gerek çocuklar üzerinde toplumsal, psikolojik ve ekonomik etkileri olmaktadır (Şirvanlı Özen,1998). Ahrons (1980), altmışlı yılların sonundan itibaren dünyada artan boşanma oranlarının teorik sistemde kendine ayrı bir yer edinmesi gerektiğini belirtmiştir. Ölüm gibi sebeplerle yaşanan ebeveyn kayıplarından farklı olarak aile sisteminin yaşadığı bu durumun bir kayıp olarak değil, bir dönüşüm olarak görülmesinin daha yerinde olacağını dile getirmiştir. Hetherington da (1982), gerçekleştiği şartların tamamından bağımsız olarak bütün boşanmalarda ortak olan durumun değişim olduğunu ifade etmiştir.

Kişinin normal hayat akışı esnasında meydana gelen, kişilerin yaşam ile başa çıkma yöntemlerini işlevsiz bırakabilen, sosyal ve psikolojik uyumlarını olumsuz yönde etkileyebilen büyük ve ani değişikliklerin travmatik olabilme ihtimali oldukça

yüksektir (Yüksel, 2000). Nitekim yapılan araştırmalar, aile yapısındaki bu değişikliğin çocuklarda depresyon, davranış problemleri, akademik başarıda düşüş, fobi ve anksiyete gibi sonuçlara yol açtığını ortaya koymuştur (Altıntaş, 2012; Hess,1979; Johnston,1985; şirvanlı Özen, 1998).

Tüm bu sonuçlara rağmen ebeveyn boşanmasının doğrudan çocuklarda problemlere yol açmadığını ortaya koyan araştırmalar da vardır (Hetherington,1982; McHale,1997; Stolberg, 2003). Bu sonuçlar doğrultusunda da sorunların boşanma sürecinin bileşenleri ile ilgili olduğu düşünölmüş ve boşanma sürecinin içeriğindeki ilişkilerin, değişim ve dönüşömlerin ele alındığı bir süreç başlamıştır. Örneğin Hetherington (1982) yürüttüğü bir çalışmasında, çocuklarda görölen uyum problemlerinin doğrudan boşanma ile değil; çocukların cinsiyeti, ebeveynlerin yeniden evlenme durumu, velayet düzeni, ebeveyn ilişkilerinde bozulma, düşmanlık ve boşanma üzerinden geçen zaman gibi çeşitli değişkenlerle ilişkili olduğunu bulgulamıştır. Hetherington'un (1985) konu ile ilgili bir diğer çalışmasındaki bulguları da boşanmanın, çocuklarda görölen uyum problemlerinin ana kaynağı olmadığını, boşanmış aile çocuklarında görölen davranış problemlerinin sebebinin, boşanma sürecinin niteliğinde yer alan, ebeveyn ilişkilerindeki bozulma ve düşmanlık gibi değişkenlerden kaynaklandığını göstermiştir. Davranış problemlerindeki azalmanın, boşanma sonrasında çocuğa sağlıklı bir çevre sunma ve kaliteli ebeveyn ilişkileri gibi çeşitli değişkenlere bağlı olduğu ifade edilmiştir (Stolberg, 2003; Hetherington, 1989). Böylece boşanmanın aslında sorun teşkil edebilme ihtimali olan bir olgu olduğuna dair araştırma sonuçları ortaya konmuş (Brown,1995) ve boşanma dinamiklerinin, aile bireyleri arasındaki ilişki kalitesi

üzerinden daha ayrıntılı bir biçimde incelenmesi gereğinin önemi vurgulanmıştır (Bryner, 2001).

Aile bireyleri arasındaki ilişkilere yönelik yapılan çalışmalar McHale'in (1995) ebeveynlik davranışında sorumluluk ve inisiyatif paylaşımı olarak tanımladığı *ortak ebeveynlik (coparenting)* kavramını da alanyazına kazandırmıştır. Aile yapısının incelenmesi ve problematiklerin araştırılmasında ortak ebeveynlik önemli bir konumda yer almakta; evlilik doyumunu, çatışma düzeyi ve çocuklarda görülen uyum problemleri gibi çeşitli değişkenleri de etkilemektedir (Gasper, 2008). McHale (1995), ortak ebeveynlik kavramının ebeveynlerin birbirleriyle olan medeni durumlarından bağımsız olarak ele alınabileceğini söylemiştir. Mann (2009), ortak ebeveynliğin, evlilik doyumu ve evlilik kalitesine yönelik algıyı olumlu derecede arttırdığı ve çatışma düzeyini düşürdüğünü ortaya koymuştur. Ortak ebeveynlik alanyazını, boşanmış aileler üzerinden yapılan çalışmalar ile de ayrı bir koldan zenginleşmiştir (Stolberg,1999,2003; Maccoby,1990; Beckmeyer, 2014). Mccoby (1990), boşanmış aile çocukları üzerinde yürüttüğü bir çalışmada, velayet düzeyi sabitlendiğinde ve ortak ebeveynlik iletişimi yüksek olduğunda, davranış problemi bildiriminin boşanmamış ailelere yakın seviyede olduğunu ortaya koymuştur. Böylece ortak ebeveynlik kavramının evlilikten etkilendiği, fakat evlilikten bağımsız olarak da ele alınabileceği ortaya konmuştur (Stolberg, 1999). Ortak ebeveynlik kavramının boşanma sonrasında kritik önem taşıdığı görülmüştür (Aktaş, 2011; Akyol, 2013; Hetherington,1985; Uzun, 2013).

Yukarıda belirtilen gerekçelere bağlı olarak bu çalışmanın amacı boşanma sonrası ortak ebeveynlik ile çocukların uyum problemleri arasındaki ilişkileri incelemektir.

1.1. Boşanma

Boşanma, hukuk kuralları çerçevesinde gerçekleşmiş evlilik birliğinin tarafların aralarında hiçbir bağ kalmaksızın, var olan çocukların hakkı saklı tutularak sonlandırılmasıdır (Arıkan, 1996). Türkiye’de son on yedi yılın istatistiklerine bakıldığında kaba boşanma oranlarında artış olduğu görülmektedir (TÜİK, 2018). (O sene içerisinde hukuki olarak sonlanan evlilik sayısı kaba boşanma hızına dahil edilmektedir.)

Tablo 1: Türkiye Boşanma İstatistikleri
Evlenme Sayısı, Kaba Evlenme Hızı, Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı

Yıl	Evlenme Sayısı	Kaba Evlenme Hızı (%)	Boşanma Sayısı	Kaba Boşanma Hızı (%)
2001	544 322	8,35	91 994	1,41
2002	510 155	7,73	95 323	1,44
2003	565 468	8,47	92 637	1,39
2004	615 357	9,10	91 022	1,35
2005	641 241	9,37	95 895	1,40
2006	636 121	9,18	93 489	1,35
2007	638 311	9,10	94 219	1,34
2008	641 973	9,04	99 663	1,40
2009	591 742	8,21	114 162	1,58
2010	582 715	7,97	118 568	1,62
2011	592 775	7,99	120 117	1,62
2012	603 751	8,03	123 325	1,64
2013	600 138	7,88	125 305	1,65
2014	599 704	7,77	130 913	1,70
2015	602 982	7,71	131 830	1,69
2016	594 493	7,50	126 164	1,59
2017	569 459	7,09	128 411	1,60
2018	553 202	6,80	142 448	1,75

Kaynak: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (2018)

Bu istatistikler incelendiğinde görülmektedir ki, yıllara göre evlilik sayılarında artma olmasına rağmen kaba boşanma hızı artmaya devam etmektedir. Boşanma oranlarında görülen bu artış, ailenin geçirdiği bu değişimle ilgili çeşitli araştırmaları da beraberinde getirmiştir (Akdoğan, 2012; Akyol, 2013; Uzun, 2013). Bu değişimin sonuçlarını ortaya koymak, anlamlandırmak, çocuğun bu düzendeki konumunu belirlemek ve çocuk için en uygun olanı keşfetmek önem kazanmıştır.

Çocuğun boşanmayı ele alış biçimini ebeveyninin tavrından ayrı düşünmemek gerekir, bu nedenle boşanma ile ilgili taraflar üzerinden yürütülen araştırmaların ortaya koyduğu çeşitli yaklaşımlara bakmak yerinde olacaktır (Salts, 2008). Tarihsel süreçte boşanma hakkında farklı bakış açılarından çeşitli modeller ortaya konmuştur. Boşanma sürecini açıklayan bu modeller aşağıda sunulmuştur:

1.1.1 Kessler'in Boşanmanın Yedi Evresi Kuramı

Kessler (1975), boşanmanın duygusal boyutunu yedi evre üzerinden ortaya koymuştur. Bu evreler şu şekildedir : gerçekleri görme, aşınma , kopma, fiziki ayrılık, yas, ikincil ergenlik ve sıkı çalışma. Gerçekleri görme, sürmekte olan çatışmalı evliliğin kişiyi mutsuz etmesi ve kişinin bu durumu fark etmesi ile başlar. Aşınma evresinde kişinin olaylara ve partnerine tahammülü azalır. Daha sonra kopma evresinde boşanmanın duygusal kabulü ve farkındalığı başlar. Süreç eşleri boşanma konusunda harekete geçecek seviyeye getirdiğinde fiziki ayrılık gerçekleşir. Sonrasında da duygusal kaybın yası tutulmaya başlanır. Duygusal kaybın yası

bittiğinde de taraflar ikincil ergenlik adı verilen evre ile kayıp sonrası tekrardan sağlıklı bir benlik, hayat ve çevre inşa etme sürecine başlarlar. Son olarak da sıkı çalışma evresi ile süreci tamamlayarak hayata toparlanmış ve süreci sağlıklı atlatmış bir biçimde tekrardan karışırlar (Akt; Salts, 2008).

1.1.2. Bohannan'ın Boşanmanın Altı İstasyonu Kuramı

Bohannan (1970) boşanmanın altı istasyonu olduğundan söz etmiştir. Söz konusu istasyonlar sırasıyla duygusal boşanma, kanuni boşanma, ekonomik boşanma, ortak ebeveyn boşanması, toplumsal boşanma ve fiziksel boşanmadır. Boşanmanın sadece eşler arasında gerçekleşip sona eren tek boyutlu bir süreç olmadığı savunulmaktadır. Buna göre süreç öncelikle kararın alınıp harekete geçildiği kişiler arası ilişkinin duygusal boyutunda başlar. Sonrasında bu karar hukuki düzleme taşınır. Hukuki düzlem, evliliği kanuni olarak sonlandırmanın yanında ekonomik boşanmaya dair tabloyu da düzenleyici kararlar alınmasına yol açar. Ardından çocuğun fiziki ve psikolojik durumunu yakından ilgilendiren ortak ebeveyn boşanması süreci gelir. Tarafların ayrılmasının, içinde bulundukları çevre tarafından öğrenildiği ve içselleştirildiği toplumsal boşanma süreci ve son olarak da ayrı hayatın tüm çerçevesiyle düzene girdiği fiziksel boşanma da gerçekleştiğinde süreç tamamlanmış olur (Akt; Salts, 2008).

1.1.3. Wiseman'ın Boşanmada Duygusal Krizin Beş Aşaması Kuramı

Wiseman, 1975 yılında boşanmayı duygusal krizin beş aşaması üzerinden açıklamıştır. Aşamalar inkâr, kayıp ve depresyon, öfke ve bocalama, kimliğe ve yaşam biçimine yeniden adapte olma, kabul ve yeniden işlev kazanma aşamalarıdır. Bu aşamaların her biri kişi için farklı şeylerle sembolize olmaktadır. Kişi boşanmaya dair başarısızlık içerikli fikirlerinden dolayı süreci başlatmayı ya da partnerinin başlatmasını reddederek bir inkâr sürecine girer. Daha sonrasında bir kayıp hissi ile beraber depresif bir dönem başlar. Kendine, partnerine ve sürecin bütün bileşenlerine yönelik duyulan öfke ortaya çıkar. Bu öfke beraberinde değişiklikler karşısında bocalamayı da getirir. Bocalama sonrasında yeni bir kimlikle yeni bir yaşama adapte olma süreci başlar. Uyum sürecinin içeriğine göre de sonrasındaki durumu kabulllenme ve kişisel ve toplumsal olarak adapte olma süreci başlar (Akt; Salts, 2008).

1.1.4. Froiland ve Hozman'ın Boşanmanın Beş Temel Safhası Kuramı

Froiland ve Hozman (1977) ise boşanmayı beş temel safha üzerinden incelemiştir. Bu safhalar sırasıyla inkâr, öfke, pazarlık, depresyon ve kabuldür. Bu beş temel safha kuramı yas süreci ile oldukça paralel bir biçimde ele alınmıştır. Düşük iletişimi olan ve ayrışma sürecini başarısız yürüten eşler, evliliklerinin bitiminde bu beş temel kayıp safhasını yaşarlar. Kişi boşanmayı reddeder ve süreci başlatma arzusunda olmayan taraftır, sonrasında bu duruma sebep olduğu inancıyla

süreci başlatan eşine öfke duyar. Kayıp ile baş etmekte zorlandığından pazarlık safhasında dirençli davranarak süreci geri almaya ya da kazançlı çıkmaya çalışır. Resmi boşanmanın gerçekleşmesinin ardından bir kayıp depresyonu yaşar ve süreç özelliklerine göre bu safhadan sonra da durumu kabullenir (Akt; Salts,2008).

1.1.5. Levinger'in Boşanma Sosyal Değiş Tokuş Kuramı

Levinger boşanmayı sosyal değiş tokuş kuramı üzerinden açıklamıştır, buna göre evlilik yapısı içerisinde cezbediciler ya da çekiciler, engeller ve seçenekler olmak üzere üç temel faktör barındırmaktadır. Ödüller ve bedeller arasındaki fark çekicilikleri oluşturur. Ödüller taraflar için arzu edilebilir olumlu durumları, bedeller ise arzu edilmeyen olumsuz durumları kapsayan kavramlardır. Bireyler ödülleri yüksek, bedelleri düşük evlilikleri arzu ederler, tam tersi bir durum içerisinde de boşanmaya yönelik istek duyarlar (Levinger,1979). Engeller, evlilik ilişkisinin devamını gerekli kılan dış faktörlerdir. Sosyal, ekonomik, dini ve ahlaki sebepler, yasal ve ekonomik kısıtlamalar temel engellerdir ve boşanma sürecini zor kılan faktörlerdir (Levinger,1979). Son faktör olan seçenekler ise, varlığı durumunda boşanma sürecine götürecek etmenlerden oluşmaktadır. Bunlar yeni bir romantik ilişki, kişinin kendini gerçekleştirme potansiyeli ve özgür olma arzusu gibi etmenler olabilir (Levinger, 1979).

1.1.6. Levy ve Joffe'nin Boşanmanın Üç Aşaması Yaklaşımı

Boşanmayı bireyin geçirdiği üç temel aşama ile karakterize eden bu yaklaşımda kişi bireysel olarak üç aşamadan geçer (1979). Bu üç aşama ayrılık, bireyleşme ve yeniden iletişim aşamasıdır. Yaklaşımına göre kişi, boşanma sürecini sosyal desteğe rağmen görece yalnız deneyimlemekte ve aşmaktadır. Önce ayrılığı kabul eder ve içselleştirir. Sonrasında birey olarak hayatta kalma ve bunun için güçlenmeye çabalama süreci başlar. Süreç sağlıklı tamamlandığında da çevresi ile tekrardan iletişime geçtiği ve romantik olarak da yeni bir ilişkiye açık olduğu dönem başlar (Akt; Salts,2008).

1.1.7. Kraus'un Boşanmayı Kriz Olarak Ele Alan Yaklaşımı

Kraus (1980), boşanmayı kriz olarak ele alan bir yaklaşım ileri sürer. Kraus, boşanmayla ilgili süreçlerin yadsıma ile başladığını ortaya koyar ve bu evreyle beraber eşlerin yolunda gitmeyen sürece dair bir inkâr davranışı gösterdiklerini söyler. Sonrasında öfkeyle, suçlama evresi gelmektedir, taraflar sürecin sebebini partnerlerine atfederler. Suçlanma ile devam eden bir sonraki evre, sürece dair tüm problemlerin dışarıdaki kişi ve olaylarda arandığı bir davranış biçimi ile ortaya çıkar. Bu öfke daha sonra yerini pişmanlık duygusuna terk eder; pişmanlık, devamında bir kurtarma davranışı sürecini başlatır. Son olarak da eski yapının bozulmasının kabulü ile ortaya çıkan depresyon dönemi ile süreç tamamlanır (Akt; Uçan, Yazar ve Sayıl, 2006).

Tüm bu yaklaşım ve modellere bakıldığında boşanmaya dair kuram içeriklerinin kaynağını eşler üzerinden aldığı görülmektedir. Boşanma eşlerin yaşadığı bir süreç olarak ele alınmış ve özellikleri bunun üzerinden tanımlanmıştır.

Bu noktaya gelene kadar müşterek çocuk ya da çocukların sistemin içine katıldığı bir modelden söz edilmemiştir. Çocukları süreçlere ve modeline entegre eden araştırmacılardan biri Amato'dur.

1.1.8. Amato'nun Boşanma Uyum Perspektifi

Boşanma ile ilgili alanyazında yapılmış en kapsamlı meta analiz çalışması 1993 yılında Amato tarafından gerçekleştirilmiştir. Alanyazında bulunan ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini ele alan 200'e yakın çalışmanın incelenip ele alındığı çalışma, konu ile ilgili bir sınıflandırma yapabilme olanağı sunmaktadır. Sürecin en kritik ve başlıca etkiye sahip faktörlerinin velayeti alan ebeveyn, evden giden ebeveynin yokluğu, velayeti almayan ebeveyn ile ilişkiler, ebeveynler arasındaki uyum, ebeveynler arasındaki çatışma, maddi açıdan yaşanan güçlükler ve yaşamdaki stres içerikli değişimlerdir (Akt; Öngider, 2013). Bunun yanında Amato (2000), boşanma sürecinin bileşenlerini açıklamak için Boşanma Stres-Uyum Perspektifini ortaya koymuştur. Buna göre boşanma sürecinde etkisi olan çeşitli aracı ve biçimlendirici faktörler mevcuttur. Stresör faktörleri biçimlendirici, koruyucu faktörleri aracı olarak ele alan Amato, bunları yetişkin taraflar için ayrı müşterek çocuklar için ayrı ele alarak açıklamıştır. Çocuklar için stresör faktörleri ebeveyn desteği ve kontrolünün azalması, ebeveynlerden biriyle bağlantıyı yitirme, ekonomik kayıplar ve boşanma kaynaklı diğer olaylar olarak işaret etmiştir. Koruyucu faktörleri de bireysel, yapısal ve kişiler arası kaynaklar, boşanmanın tanımı ve anlamı ile

demografik özellikler olarak belirtmiştir. Sürecin arka planda yer alan asıl değişenlerinin bu faktörler olduğunu ortaya koymuştur (Amato, 2000).

Çocuğun boşanma esnasındaki konumunu kuramsal çerçevesine ekleyen Amato, bunun yanı sıra ele alınması gereken bir diğer konunun da boşanmanın uzun süreli etkileri olduğunu belirtmiştir. Ebeveyn boşanmasını deneyimleyen çocuğun yetişkinlik yaşamındaki romantik ilişkilerine kadar uzanan etkileri çeşitli çalışmalarla ele alınmıştır (Amato, 2003; 2001). Bu amaçla Amato (2001) on yedi yıl aralıklı olarak ebeveynleri boşanmış katılımcılarla boyamsal bir çalışma yürütmüştür. Sonuç olarak da çocuklukta deneyimlenen ebeveyn ayrılığının romantik ilişkileri, evliliğe yönelik bakış açısını ve iyi olma halini etkilediği bulgularına ulaşılmıştır. Çünkü erken çocukluk döneminde kurulan ilişkilerin niteliği kişinin yetişkinlik yaşantısında kuracağı ilişkilerin niteliğini etkilemektedir (Bowlby,1982). Çocuk ebeveyn bağlanmasının erken dönemde gerçekleşen bir olgu olduğu düşünüldüğünde boşanmanın erken döneme denk gelişinin yarattığı etkilere de göz atmak gerekir.

Dowling ve Barnes (1999), boşanmanın etkilerini klinik bir bakış açısı üzerinden ele aldıkları çalışmalarında erken dönem boşanmaları ile ilgili çeşitli bulgular ortaya koymuşlardır. Buna göre iki yaş öncesinde ebeveynleri boşanmış çocukların klinik ortamda en az problem yaşayan grup oldukları ortaya konmuştur. Okul öncesi yaş grubu ile okul çağı grubu arasında da karşılaştırma yapıldığında okul çağı çocuğu ebeveynlerinin boşanması karşısında daha fazla davranış problemi gösteren gruptur. Araştırmacı bu sorun sürecini ergenlik ile zirveye yükselen bir “U” eğrisi biçiminde ele alır. Öyle ki yaş arttıkça davranış problemleri artmakta fakat ergenliğin sonlandığı dönemle beraber düşüşe geçmektedir (Dowling ve

Barnes; 1999). Bu klinik gözlem çalışması, çocukların boşanma esnasındaki yaşlarının, davranış problemleri ile ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Anne ve babaları çocukluk dönemlerinde boşanmış üniversite öğrencileri anlaşmalı bir boşanmanın onları uzun vadede daha mutlu ettiğini bildirmişlerdir (Fabricius, 2003). Kendilerini daha desteklenmiş hissettiklerini, her iki ebeveynleriyle de tatmin edici ve kaliteli zaman geçirebildiklerini ifade etmişlerdir (Fabricius, 2003). Dowling ve Barnes'in (1999) öngörüsü bu araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Boşanmanın çocuğun gelişiminde hangi döneme denk geldiği de oldukça kritik niteliktedir.

Boşanma sürecinde çocuğun o esnadaki yaşı da ele alınması gereken bir durumdur. Wallerstein ve Kelly (1980) boşanmaya uyumda , boşanmaya dair negatif duygularda farklı yaş gruplarında farklı sonuçlar elde etmişlerdir. Okul öncesi çocuğunda kavramsallaştırmanın az olması uyumu azaltmakta ve çocukta kendini suçlama, tamamen yalnız kalacak biçimde terk edilmeye dair korkulu fanteziler yaratmaktadır. Okul çağında kendini suçlama azalmakta ama yeniden birleşmeye yönelik inanç yoğunlukla bildirilmektedir. Yaş arttığında kavrama artmakta, ergenliğe yaklaştıkça beraberinde öfkeyi de getirmektedir.

Ebeveyn boşanmasının çocukların yaşam döngüsünün çeşitli aşamalarına farklı etkileri olabilmektedir. Çocuk, boşanma sonrası ilişkinin kalitesinden ve anne babasının hayatına dair inisiyatif alırken iş birliği içerisinde oluşundan etkilenmekte ve boşanmayı Erikson'un kuramındaki gibi evrensel bir kriz olarak algılamaktadır. Böylece olguyu içselleştirmek ve atlatmak kolaylaşmaktadır (Peck, 1989). Peck 1989 yılında yürüttüğü çalışmasında çocuğun boşanma esnasındaki yaşına bağlı olarak ortaya çıkabilecek sorunları ortaya koymuştur. İki yaştan önceki dönemden

başlayarak lise yıllarına kadar gelen yaş gruplarında boşanmanın ortaya çıkarttığı durumlar yaşa göre farklılaşmaktadır. İki yaş ve öncesi bir dönemde yaşanan boşanma her ne kadar çocuğun tam aile inancı oluşmamış ve egosantrik düşünceye sahip bir dönemine denk gelse de, bağlanmayla ilgili bir figür bir biçimde evden eksildiğinden kısa vadede olmasa da uzun vadede sorunlara sebep olabilmektedir. Ana okulu döneminde gerçekleşen boşanma ise suçluluk duygusu ile ortaya çıkabilmektedir. Hayatında yaşanan her olayda etkin olabileceğine inanan egosantrik yapıdaki ana okulu dönemi çocuğu kendini olayların sebebi olarak görebilmektedir. Okul çağı çocuğu ise kavrama derinliği daha fazla olduğundan boşanma hakkında önceki dönem çocuklarına göre daha fazla problem yaşayabilmektedir. Erikson'un kuramına göre de başarıya karşı aşağılık duygusu dönemine denk gelen bu yaşlarda çocuk topluluk içerisindeki işlevini sorgulamaktadır. Bu yaşlarda tecrübe edilen bir ebeveyn boşanması çocukta içselleştirme ve dışsallaştırmaya yönelik problemlere neden olabilmektedir. Bu durumda çocuk ya akran zorbalığına maruz kalan kurban ya da bu zorbalığı uygulayan kabadayı konumunda yer alabilmektedir. Ayrıca akademik başarısı da boşanma sürecinden etkilenebilmektedir; çocuğun aileyi konumlandığı yer değiştğinde akademik başarısı ve arkadaşlık ilişkileri farklı bir boyut kazanmaktadır (Karakuş, 2003). Ergenlik dönemine gelindiğinde ise, her ne kadar çocuk hayatının merkezinden ebeveynlerini çıkartıp akranlarını bu konuma getirmiş olsa da ebeveyn desteği ve tutarlılığına ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Ergenlik döneminde tecrübe edilen ebeveyn boşanması ise iki farklı senaryo ihtimali doğurabilmektedir. Hali hazırda problem sahibi ve zorlayıcı bir ergenlik dönemi seyrine sahip çocuklar için boşanma oldukça inhibe edici bir seyre sebep olabilmektedir (Peck,1989). Diğer durumda ise günümüzde daha yeni yeni

adlandırılan ve travmanın olumlu sonucu olarak görülen travma sonrası büyüme (Akcan, 2018) kavramı ortaya çıkabilmektedir. Çocuk bir anda yetişkinleşir, olgunlaşır, boşanmayı sükunetle karşılayarak bu dönemde ebeveynlerine var ise kardeşlerine destek veren bir biçimde kendini konumlandırır (Peck,1989).

Boşanmanın etkilerinin kişinin yaşamına etkileri sadece gerçekleştiği dönemle sınırlı değildir (Wallerstein, 1985; 2004). Ebeveynlerinin boşanması esnasında 3-18 yaşları arasında olan 113 katılımcı ile 25 yıllık boylamsal bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Buna göre boşanmanın etkileri yetişkinlikteki ikili ilişkilerde kendisini hissettirmektedir. Romantik ilişki kurma ve sürdürme, cinsel yakınlık, evlilik ve ebeveynlik konularında boşanmamış aile çocuklarına göre anlamlı derecede kaçınan davranmaktadırlar (Wallerstein, 2004).

Boşanmanın uzun süreli etkilerine bakıldığında durumun davranış problemleri açısından tam tersi olduğunu ortaya koyan çalışmalar da olmuştur. Hetherington ve Kelly (2002) yürüttükleri boylamsal bir çalışmada, annesi babası boşanmış bireylerin sadece %25'inin uzun vadede bireysel ilişkilerinde problem yaşadığını ortaya koymuştur. Katılımcıların kalan kısmı, bireysel ilişkilerinde bir problem yaşamadıklarını bildirmişlerdir.

Amato'nun yaklaşımı boşanma sürecindeki stresör faktörleri ele almakla beraber uyum davranışını etkileyen ve bozan çeşitli değişkenlere de işaret etmektedir. Çocuk tarafından ebeveyn desteğinin azaldığının algılanması, uyum üzerinde bir bozulmaya neden olabilmektedir. Ebeveynlerin destek ve kontrolündeki azalma, ebeveyn bağlantısını yitirme gibi durumlar çeşitli davranış problemleri ile ilişkilidir. Velayet düzeni, evden giden ebeveyn ile görüşmenin sıklığı ve kalitesi gibi kavramlar bu süreçte oldukça kritiktir. Bu araştırmada da söz konusu

yaklaşımından yola çıkılarak, davranış problemleri ile ortak ebeveynlik, anne ebeveynliği ve baba ebeveynliği kavramları çeşitli değişkenler dahilinde incelenecektir.

Bir çocuğun ebeveyn boşanmasının doğal sonucu olarak davranış problemi yaşamadığı, durumun süreçten ve kişilerarası dinamiklerden kaynaklandığını belirten Arifoğlu ve Öz (2008) asıl önemli olan olgunun koruyucu politikalar olduğundan bahsetmiştir. Öncelikli olarak çocuğun ebeveynlerinden başlayarak boşanma sürecine dahil olan her türlü hukukçunun, adli personelin, ruhsal ve fizyolojik sağlığa yönelik çalışanların, sosyal çalışmacıların ve öğretmenlerin uygun yaklaşımlara hâkim olabilecek şekilde eğitilmesine yönelik koruyucu projelerin hayata geçirilmesinin gerekliliğine dikkat çekilmiştir (Arifoğlu ve Öz; 2008). Kendileri de zorlu bir süreçten geçerken çocuklarına karşı sabırlı olmak, tutarlı ve sakin bir ortam yaratmak mecburiyetinde olan ebeveynlerin bu süreçte aldığı konum çocuk için kritik niteliktedir (Öngider, 2013). Bunun yanında okul yaşantısı ile sosyal yaşama adım atmış olan çocuğun içerisinde bulunduğu sosyal çevrenin sosyolojik yapısı da yeni hayatına uyum sürecinde etkili olmaktadır (Öngider, 2013).

1.1.8.Boşanma Konusunda Yapılmış Çalışmalar

Boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki etkileri dünyada da ülkemizde de çok sayıda çalışmanın konusu olmuştur (Hetherington,1985; Hess 1979; Özen, 1998; Altuntaş 2012). Tüm bunların yanında dünyada boşanma araştırmalarına kronolojik olarak göz atmak önemlidir çünkü seksenli yıllarda başlayan çeşitli boylamsal araştırmalar karşımıza farklı tablolar çıkartabilmektedir.

Bergman ve Turk'un (1981) araştırmasında boşanma sonrasına uyum sürecinin çeşitli değişkenlerle karakterize olduğu ortaya konmuştur. Boşanmış ebeveynler ile yapılan anket ve görüşmeler, boşanmanın yarattığı stresin kaynaklarını eski eşle irtibatın niteliği, ebeveyn-ocuk ilişkisinin kalitesi, sosyal ilişkiler, yalnızlık hissi, düzen sorunları ve maddi problemler olarak ortaya koymuştur. Araştırmaya yakın zamanda boşanmış ebeveynlerin bulunduğu Partnersiz Ebeveynler derneği yeleri ve çocukları dahil edilmiştir. Yaş ortalaması 40 olan 25 erkek ve 65 kadın katılımcıya niteliksel görüşmelere ek olarak baş etme stratejileri ve kaynaklarını ölçen bir envanter ile problem ve endişe kontrol listesi verilmiştir. Ebeveynler kendi durumlarını ve çocuklarını değerlendirmişlerdir. Her bir katılımcının en az bir en fazla üç çocuğu bulunmaktadır ve ölçümler ikişer aylık aralarla üç aylık dalgalar halinde yapılmıştır. Sonuçlar boşanmaya dair başat kaygı ve problem yaratan durumları faktörler halinde gruplandırarak şekilde ortaya konmuştur. Buna göre; eski eşle iletişim, ocuk ile etkileşim, kişiler arası ilişkiler, yalnızlık, rutine dair pratik problemler ve maddi kaygılar sürece dair en fazla sıkıntıyı içeren başlıklardır. Bu alışma, süreci zorlaştıran asıl olayın boşanma değil, dinamikleri olduğunu ortaya koyar niteliktedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde doksanlı yılların başına dek gerçekleşen boşanmalarda çocukların velayeti %95 oranında anneye verilmiştir. Mahkemeler bu kararın gerekçesini çocuğun faydasını gözetmek olarak ortaya koymaktadırlar (Warshak,1986) . Warshak bu durumun mesnetsiz olduğunu, velayet düzenlemesinde çocuğa maksimum faydayı sağlayabilecek düzenlemelerin çeşitli faktörleri göz önünde bulundurarak belirlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Çocuğun cinsiyetinin, yaşının, tarafların ebeveynlik becerilerinin, ortak ebeveynlik davranışı

biçimlerinin, destek sistemi düzeninin, evden giden ebeveyn ile ilişkilerinin, velayet kararının verilisinde ayrıntıları ile irdelenmesi gereken süreç değişkenleri olduğunu belirtmiştir (Warshak, 1986).

Warshak ve Santrock'un (1983) boşanma sonrası velayet düzenini konu alan araştırmasında; Velayet Araştırmaları Projesi kapsamında çocukların özbildirimine dayalı bir çalışma yürütülmüştür. Ortalama bir sosyoekonomik seviyeye sahip, yaşları 9-11 arasında değişen 64 çocuk araştırmaya dahil edilmiştir. Katılımcılar cinsiyet bakımından eşit dağılmaktadır ve üç gruba ayrılmıştır. İlk grup boşanma sonrası annesiyle beraber yaşayan, ikinci grup babası ile yaşayan ve son grup da boşanmamış ebeveynlere sahip çocuklardan oluşmaktadır. Boşanma üzerinden geçen zaman ortalama 3.5 yıl olarak bulgulanmıştır. Katılımcılarla röportajlar yapılmış ve araştırmacılar tarafından geliştirilen projektif hikâye tamamlama görevleri verilmiştir. Çocuklara, ebeveynlik rolleri hakkında fikirleri, ayrılığa ve sebebine yönelik fikirleri ve boşanma sonrasındaki yaşamlarına dair fikirleri sorulmuştur. Hikâye tamamlama görevinde çeşitli çizimler üzerinden boşanmaya dair hikayelerin katılımcılar tarafından tamamlanması istenmiştir. Sekiz kategoriye yönelik bilgi bu hikayeler vasıtasıyla edinilmiştir. Bu kategoriler boşanmaya dair suçlamanın kime yönelik olduğunu, ebeveynlerin anlaşmasına yönelik inancı, ebeveynlerin anlaşmasına yönelik isteği, babanın yeniden evlenmesine dair duyguları, annenin yeniden evlenmesine dair duyguları, velayet düzenlemelerine yönelik duyguları, velayet düzenlemesi ile ilgili tercihleri ve çocuğun velayet düzenlenirken fikrinin alınıp alınmadığını ölçmeye yönelik tasarlanmıştır. Sonuçlara göre boşanmış aile çocukları ebeveynlerinin artık anlaşamadıkları için ayrıldıklarını belirtmiş ve kendilerini boşanma noktasında suçlu bulmamışlardır. Anlaşmazlıkların sona

ermesini büyük bir avantaj olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Anksiyete noktasında ebeveynleri boşanmamış çocuklarla ebeveynleri boşanmış çocuklar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Çocukların baba ile geçirdikleri vaktin artışı bir avantaj olarak nitelendirmeleri ve ebeveynlerinin başkaları ile yeniden evlenmeleri fikrine negatif bakmaları da araştırmanın önemli bulguları arasındadır.

Selzer'in (1991) Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdiği Ulusal Aileler ve Haneler Araştırmasına göre boşanmış babaların üçte biri son bir yılda yalnızca bir kez çocuklarıyla görüşmüşlerdir. Dörtte biri ise çocuklarını haftada bir ya da daha sık görmektedirler. Görüşme sıklığı boşanma üzerinden geçen zaman ile kuvvetli bir biçimde alakalıdır. İki yıl ya da daha az süre önce boşanmış olan babaların yalnızca %13'ü çocuklarını yılda bir ya da daha az görürken yarıya yakını haftada bir ya da daha fazla görmektedir. Bunun yanında ayrılık üzerinden geçen zaman on yıla yaklaştıkça çocuklarını yılda bir gören babaların oranı %50'dir. Haftada bir ya da daha sık görüşen babaların oranı ise %12'ye gerilemiştir. Yüz yüze görüşme durumu sağlanamadığında telefonla görüşme de bir görüşme biçimi olarak devreye girmektedir (Akt; Emery, 2013).

Amerika Birleşik Devletleri'nde yetmişli yıllar ile beraber sayıca artan boşanma araştırmaları başlangıçta olguyu taraflar üzerinden ele alsa da seksenli yıllarla beraber çocuğun konumu, bakış açısı da araştırma süreçlerine dahil edilmiştir. Bu noktada Hetherington'ın (1982) araştırması birçok yeni bilgiyi beraberinde getirmiş; zaman kavramını da işin içerisine dahil ederek, boşanma esnasındaki en travmatik ve hareketli dönemin sonrasında uyum sürecinde nasıl değişiklikler olduğunu görmeyi hedeflemiştir. Ev gözlemleri, görüşmeler, ölçek ve testler doğrultusunda cevap aranan temel soru, boşanma sonrası kriz süresi olarak

adlandırılan iki yılın ardından boşanmaya dair fikirlerde ve uyum sürecinde nasıl değişiklikler olduğunu görmektir. Yola çıkılan ölçüm materyallerine zaman içerisinde yenileri de eklenerek ebeveynlerden, eğitimcilerden ve çocukların kendilerinden çeşitli biçimlerde bilgi alınmıştır. Orta sosyo-ekonomik sınıftan 36 erkek ve 36 kız çocuğunun katılımcı olduğu araştırmada boşanma üzerinden iki ay bir yıl ve iki yıl geçtikten sonra ölçümlemeler yapılmıştır. Bunun yanında kontrol amacıyla ebeveynlerinin evliliği sürdürdüğü katılımcılar da araştırmaya dahil edilmiştir. Boşanmanın üzerinden iki ay geçtiği dönemdeki sonuçlar ebeveynleri boşanmış çocukların anlamlı derecede daha fazla problem bildirdiği yönündedir. İki yılın sonunda ise ebeveynleri boşanmış grup ile boşanmamış grup arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Araştırmacı, yeniden evlilik durumu söz konusu değilse boşanma sonrası gözlemlenen ve bildirilen problemlerin boşanmamış ailelere sahip çocukların problemleri ile aynı düzeyde olduğunu ortaya koymuştur.

Çalışmaların bizi getirdiği nokta boşanmanın doğrudan soruna götüren bir kavram olmadığıdır. Bu nedenledir ki sürecin niteliği, arka plandaki değişiklikler ve sürecin ele alınış biçimi ortaya çıkan duruma şekil vermektedir. Boşanmış aile çocukları doğrudan davranış problemi gösterecektir öngörüsünden çok, bu durumun onları konumlandığı risk grubunu iyi tanımlayabilmek ve sağlıklı bir süreç yürütebilmek daha olumlu sonuçlar verecektir.

Çocuğun boşanma esnasındaki yaşı ve çocuğun cinsiyeti de bu süreçte önemli bir değişkendir (Hetherington,1985). Akdoğan'ın (2012) araştırması boşanma sürecinde algılanan sosyal destek noktasında cinsiyetin önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. 14 – 16 yaş grubunda bulunan 272 kız, 196 erkek olmak üzere toplam 468 öğrenci ile yürütülen süreçte katılımcılara Algılanan Sosyal Destek

Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu verilmiştir. Kişisel bilgi formu vesilesiyle boşanma esnasındaki yaş, boşanma üzerinden geçen zaman, anne ve babanın eğitim durumu, çalışma ve gelir durumu, velayet ve nafaka düzenine dair bilgiler sorulmuştur. Anne ve babası boşanmış kız öğrenciler anne ve babası boşanmış erkek öğrencilere göre anlamlı bir düzeyde daha fazla sosyal destek algılamaktadırlar. Bu noktada boşanma sonrasında babanın çalışıp çalışmama durumunun belirleyici bir faktör olduğu görülmüştür. Babası çalışan katılımcılar babası çalışmayan katılımcılara göre daha fazla sosyal destek algılamaktadırlar. Buna ek olarak araştırma esnasında velayeti almayan ebeveyn ile görüşmenin, sosyoekonomik seviyenin, nafaka düzeninin, boşanma esnasındaki yaşın ve ebeveynlerin eğitim durumunun algılanan sosyal destekte farklılaşma yaratıp yaratmadığına bakılmıştır. Anlamlı bir fark tespit edilememiştir (Akdoğan, 2012).

Karakuş (2003) araştırmasında boşanmanın depresyon düzeyine ve akademik başarıya etkisini boşanmamış aileye sahip çocuklarla boşanmış aileye sahip çocukları karşılaştırarak ele almıştır. Araştırmaya İzmir’de yaşayan 117 ebeveynleri boşanmış, 127 ebeveynleri boşanmamış çocuk dahil edilmiştir. Katılımcılara Çocuk Depresyon Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu verilmiştir. Boşanmış ebeveynlere sahip çocukların akademik başarılarının anlamlı düzeyde daha düşük olduğu bulgulanmıştır. Boşanmış ebeveynlere sahip çocukların olduğu grup içerisinde yapılan değerlendirmede de yanında ikamet etmediği ebeveynin düzenli olarak gören çocukların depresyon düzeyleri anlamlı derecede daha düşüktür. Çocuğun doğum sırası , boşanma sonrası ebeveynlerinin romantik ilişkisinin olup olmaması gibi durumlar da bilgi formu vasıtasıyla çocuklara sorulmuştur. Buna göre ayrılık sonrası

ebeveynlerinin hayatında biri olan çocuklar olmayan çocuklardan anlamlı bir biçimde daha yüksek depresyon düzeyi göstermektedirler (Karakuş,2003).

Çocuğun boşanma ile ilgili duygularını ifade etme noktasında sözel olarak yetersiz kalma ihtimali söz konusudur (Sağlam, 2011). Özellikle ergenlik öncesi dönemde ya da Piaget'in Bilişsel Gelişim kuramına göre henüz soyut işlemler basamağına geçmemiş çocukların duygularını sözel olarak aktarma noktasında arzu ettikleri yeterlilikte olmayabileceklerine dayanarak, çocuğun boşanma ile ilgili algıladıklarını sözel olmayan metotlarla değerlendirmek isteyen Sağlam (2011), araştırmasında boşanmanın, durumu öğrendiği andan itibaren çocuğun hayatının merkezine oturduğunu ortaya koymuştur. Ebeveynleri hukuki boşanma sürecinde olan 45 çocuk ve ebeveynleriyle birlikte yaşayan 45 çocuk araştırmaya dahil edilmiştir. Uygulama öncesi ailelere bilgi formu verilmiştir. Katılımcılar 7 ile 14 yaş aralığındadır. Çocukların tamamına Bir Aile Çiz isimli çizim testi uygulanmıştır. Annesi babası boşanmış çocuklara ve boşanmamış çocuklara çizdirilen resimler ve yapılan görüşmelerle ortaya konan sonuçlar doğrultusunda çocukların zihinlerini meşgul eden ana konular değerlendirilmiştir. Buna göre çocuk boşanmayla beraber ailenin birlikteliğinin vurgusunun yapıldığı içeriklere daha fazla atıfta bulunmaktadır. Boşanmayı açıklayan kişiye yönelik öfke, aileye yönelik yoğun bir dış tehdit algısı resimlerin ana öznesini oluşturmaktadır. Araştırma göstermektedir ki boşanmanın çocuğa bildiriliş biçimi, diğer ebeveyn hakkındaki yorumlar ve tavırlar çocuk için oldukça önemlidir (Sağlam, 2011).

Ebeveynlerinin boşanması çocuğu duygu durumunu, benlik saygısı düzeyini ve yetişkinlik yaşantılarını da etkileyebilmektedir (Öztürk, 2006). Öztürk'ün 2006 yılında yürüttüğü araştırma boşanmanın çocukların benlik saygısı düzeyleri üzerinde

bir etki yarattığını ortaya koymuştur. Çalışmaya 9-13 yaş aralığında 175 kız ve 133 erkek öğrenci katılmıştır. Katılımcılara Kişisel Bilgi Formu, Çocuklar İçin Öz Kavramı Ölçeği ve Çocuklar İçin Sürekli – Durumluk kaygı envanteri verilmiştir. Boşanmış ebeveynlere sahip çocukların benlik saygısı düzeyleri ebeveynleri boşanmamış çocukların benlik saygısı düzeylerine göre anlamlı olarak daha düşüktür ve kaygı düzeyleri anlamlı olarak daha yüksektir. Hatta boşanmış ebeveynlere sahip kız çocuklarının da boşanmış ebeveynlere sahip erkek çocuklara göre benlik saygısı düzeyleri anlamlı olarak daha düşüktür. Velayeti almayan ebeveynle görüşme durumunun bu konu üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu da ortaya konan bulgular arasındadır. Velayete sahip olmayan ebeveyn ile periyodik olarak görüşme, benlik saygısı düzeyinde artışa neden olmaktadır.

Ebeveyn çocuk arasındaki iletişimin ve ilişkinin kalitesi boşanma süreci ile beraber olduğundan daha fazla önem taşır hale gelmektedir. Annelerin ve babaların çocuklarını iyi tanımları, onların gelişim ve duygularına uygun açıklamalarda bulunmaları süreci etkiler nitelikte olmaktadır (Uşaklı, 2013). Uşaklı'nın (2013) çalışmasında boşanmış aile çocukları annelerinin bakış açısından değerlendirilmişlerdir. 6 ile 12 yaş arası çocuğa sahip boşanmış anneler, çocuklarını düşünce, duygu ve davranış problemleri bakımından ele almışlardır. İçerik analizi sonucunda çocuklarda görülen problemler saldırganlık, içe kapanıklık, akademik başarıda belirgin düşüş, mutsuzluk en sıklıkla bildirilen cevaplar olmuştur.

Yine ailesi boşanmış ve ailesi boşanmamış ailelerin ele alındığı bir araştırmada okul çağında bulunan 431 katılımcı ile çalışılmıştır. Katılımcıların 217'si boşanmış, 214'ü ise boşanmamış aileye sahiptir. 221'i kız, 210'u erkek olan katılımcıların yaşları 10 ile 14 arasında değişmektedir. Katılımcılara Kişisel Bilgi

Formu ve Problem Tarama Envanteri verilmiştir. Okul başarısı bakımından ailesi boşanmış katılımcılar ile ailesi boşanmamış katılımcılar arasında anlamlı bir fark saptanmıştır(Altunbulak ve Erdoğan, 2015). Alanyazın ile uyumlu bu bilgiye ek olarak üvey baba ya da üvey anne ile yaşayan katılımcıların akademik olarak en başarısız grup olduğu saptanmıştır. Bunun yanında üvey ebeveynin varlığının akademik başarıyı anlamlı derecede düşürdüğü tespit edilmiştir. Velayete sahip olmayan ebeveyn ile görüşme sıklığının akademik başarıyı anlamlı derecede yükselttiği bulgulanmıştır.

Boşanma sonrası en fazla zarar gören ebeveyn çocuk ilişkisi kategorisinin baba ve kız çocuğu arasında olduğunu öngören Nielsen (2011) boşanmanın kız çocukları üzerindeki etkilerini inceleyen bir araştırmasında bir dizi sonuç ortaya koymuştur. Lise döneminde bulunan ebeveynleri ayrılmış kız öğrencilerle yürüttüğü araştırmada sağlıklı biçimde aşırı kilolu ya da zayıf kızların %75'inin boşanmış ailelerden geldiklerini ve babalarını yılda on defadan daha az gördüklerini bildirmiştir. Bunun yanında davranış problemleri, erken ve yıkıcı biçimde cinsel yaşantı, romantik ilişki kuramama ve sürdürememe de katılımcıların %60'ına yakınının bildirimidir. Nielsen'in "underfathered" olarak nitelendirdiği ergenlik çağındaki katılımcı grubun güvensiz, tatminsiz, eğitim ve sosyoekonomik seviye olarak düşük olduğu belirtilmiştir. Bu noktada düzenli olarak görüşme rutininin sağlanması ve daha da önemlisi her bir ebeveynin diğeri hakkında fikir beyan etme noktasında yıkıcı olmamalarıdır.

Aral ve Sağlam (2012), ebeveynleri hukuki boşanma sürecinde olan çocuklarla, anne ve babasının evlilikleri süren çocuklar arasında duyguları ve ifade ediş biçimlerini cinsiyete göre ele alan bir çalışma yürütmüşlerdir. Buna göre

çocukların baba ile görüşme isteği, cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Çocukların duygusal tepkilerinin boşanmayı öğreniş biçimine göre farklılaştığı, en çok bozulmaya uğrayan durumun baba ile ilişki olduğu bulgulanmıştır. Anne babası ayrılmakta olan katılımcıların mutlu olma ve mutsuz olma durumlarını daha çok bu durum üzerinden tanımladıkları, anne babası bir arada olan çocukların ise daha çok dış etkenler, okul hayatı ve arkadaşlar üzerinden tanımladıkları ortaya konmuştur (Aral ve Sağlam, 2012).

Araştırmaların sonuçlarının bizi getirdiği nokta çocukları etkileyen temel faktörün aslında boşanma değil, beraberinde getirdiği değişiklikler olduğudur. Ani ve büyük değişikliklerle alıştığı sabit düzenini kaybeden çocuk adapte olma sürecinde çeşitli bocalamalar yaşamaktadır. Süreci sorunsuz atlatabilmenin anahtarı sağlıklı ve kontrollü bir geçiş süreci sağlamaktır.

P.3. Ortak Ebeveynlik

Ortak ebeveynlik 1995 yılında McHale tarafından yeni bir aile sistemi olarak tanımlanmıştır. Ortak ebeveynlik kavramı ile ilgili çalışmaların boşanma merkezli olduğunu bu nedenle de boşanmamış ailelerin sistemleri üzerinden de kavramın araştırılması gerektiğini belirtmiştir. Bununla beraber bugüne kadar aileye dair sosyal süreçleri ele alırken sadece evlilik ilişkisi ve ebeveyn-çocuk ilişkisine dair çalışmaların ortaya konduğunu söyleyerek çiftin ebeveynlik niteliklerinin birbirleri bağlamında ele alınmadığını belirtmiştir (McHale, 1997). Böylece 1997 yılında ebeveynlerin kendilerini değerlendirmesi üzerinden ortak ebeveynliği ortaya koyan bir ölçek oluşturmuştur. 16 maddeden oluşan bu ölçek kişinin çocuğa olan davranışlarını, partneri hakkında çocuğa yansıttıklarını, partnerinin çocuğa karşı olan davranışlarına yönelik değerlendirmesini ve çekirdek aile içerisindeki sistemi

değerlendirmek üzere geliştirilmiştir (McHale, 1997). Böylece seksenli yılların ortaları itibariyle bilimsel çalışmalarda sıkça ele alınan aile içi sistemlerdeki iş bölümü ve ittifakı tanımlayan bir kavram olarak ortak ebeveynlik alanyazında yerini almıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde altmışlı yıllardan doksanlı yıllara dek yapılan araştırma ve istatistiklerle bir derleme oluşturan Bryner (2001), altmışlı yıllarda çocukların %90'ının iki ebeveynli ailelere sahip olduğunu fakat doksanlı yıllara gelindiğinde bu oranın %50'ye indiğini bildirmiştir. Bunun yanında boşanmanın üzerinden geçen on yıla rağmen boşanan kadınların yarısı, boşanan erkeklerin ise üçte biri eski eşlerine karşı hala negatif duygular içerisinde olduklarını bildirmişlerdir (Akt; Bryner, 2001).

McHale (2000) Pekin'de yürüttüğü araştırmasında okul öncesi yaşlarda çocuğa sahip orta sınıf ve şehirli annelerle çalışmıştır. Katılımcı 100 annenin evliliği devam etmektedir. Araştırmacı kendi geliştirdiği ve ebeveynlere uygulanan 16 maddelik Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeği ile Çin kültüründeki aile yapısına ve ortak ebeveynlik düzenine dair bir sonuç ortaya koymayı hedeflemiştir. Anneler çocuklarının akademik yeterliliklerini ve genel uyum davranışlarını da değerlendirmişlerdir. Sonuç olarak ortaya çıkan üç temel faktör aile bütünlüğünü pekiştiren davranışlar, ortak ebeveynliğe dair çatışmalar, kural koyucu ve kınayıcı davranışlar noktasında ortak ebeveynliktir. Coğrafyaya göre farklılık gösterebilen aile yapıları da göz önünde bulundurulduğunda Çin kültürünün belirgin derecede otoriter bir yapıya sahip olduğu belirtilmiştir. Babanın dahil olması noktasında da anneler partnerlerinin henüz arzulanan seviyeye gelmediğini bildirmişlerdir. Bu noktada toplumun sosyolojik yapısına uygun inisiyatiflerin alındığı düşük düzeyde bir

ortak ebeveynlik davranışından söz edilmelidir. Baba konumu gereği çocuğun cinsiyetine de uygun olarak sınırlı düzeyde ebeveynlik sürecine dahil olmaktadır, en azından annelerin perspektifinden durum böyle gözükmemektedir (McHale, 2000).

Aslında günlük kullanımların tamamına etkisi olan, aile içi iletişimde bütün söylemlerin içerisinde yaygın olarak bulunan ortak ebeveynlik aile sağlığı üzerinde önemli etkileri bulunan bir kavramdır. Özellikle okul öncesi dönem olarak ele alabileceğimiz 0-6 yaş dönemindeki ortak ebeveynliğin niteliğinin bireyin yetişkinlik hayatındaki ilişkileri üzerinde yadsınamaz etkileri olduğu bilinmelidir (Kuersten Hogan, 2007).

Ortak ebeveynliğe dair fikirlerin ve zihinsel oluşumların ilk olarak ebeveyn olunacağı öğrenilen anda başladığını öngören Van Egeren (2004), yeni ebeveyn olmuş 101 evli çift katılımcı üzerinden bir değerlendirme yapmıştır. Araştırma beş temel sonuca ulaşmıştır. İlk olarak ortak ebeveynlik ve evlilik her ne kadar ilişkili olsa da çift ilişkisinden bağımsızdır inancı katılımcılarda hâkim bir düşüncedir. İkinci olarak da ebeveynliğin ilk altı ayında ortak ebeveynlik tecrübeleri olumlu ve sabit bir düzeydedir fakat babaların ortak ebeveynliğe dair tatmin bildirimleri annelere göre anlamlı derecede yüksektir. Üçüncü olarak doğum öncesi evlilik etkileşimleri her iki ebeveynin de ebeveynliklerine güvenmelerine ve desteklendiklerini hissetmelerine neden olmaktadır. Dördüncü olarak doğum sonrası ortak ebeveynlik ilişkilerinin artmasının evlilik ilişkilerine olumlu katkısı olmaktadır. Son olarak da katılımcılar başka bütün faktörler gelecekte değişiklik gösterse de ebeveynin çocuğun hayatına katılımının ortak ebeveynliği predikte ettiğine inandıklarını bildirmişlerdir.

Boşanma kavramı hem ebeveynlikte hem ortak ebeveynlikte bozulmalar yaratabilen bir durumdur. Boşanma öncesinde, sırasında ve sonrasında ebeveynler arasındaki çatışmanın akıbeti çocuklar üzerinde farklı etkilere neden olabilmektedir (Maccoby, 1992). Maccoby (1992), ayrılığın ardından geçen 18 ayda yaşanan ortak ebeveynlik ilişkilerinin üçte birinin çatışmalı olduğunu, üç yıl sonra bakıldığında ise dörtte birinin çatışmalı, üçte birinin iş birliğine yönelik kalan kısmının da kopuk bir ortak ebeveynlik ilişkisi içerisinde olduğunu bulgulamıştır. Çiftlerin evlilik birliğini sonlandırmalarına rağmen çatışmalı ilişkiyi sürdürmelerinin çocuklar üzerinde olumsuz etkilere neden olması kaçınılmaz bir sonuçtur.

Ortak ebeveynlik boşanma olgusu üzerinden ele alındığında velayet düzenine ve boşanma üzerinden geçen zamana göre değişiklik gösteren bir kavram halini almaktadır (Maccoby, 1990). Maccoby'nin (1990) üç dalga halinde gerçekleştirdiği boylamsal araştırmasında, ayrılık üzerinden geçen zamanın boşanmış ailenin sağlığını değiştirdiği ve dönüştürdüğü ortaya konmuştur. Birinci aşaması boşanmış ve 16 yaş altında en az bir çocuğa sahip 1000 aile ile başlayan süreç önce boşanmanın üzerinden altı ay geçtikten sonra, daha sonra bir buçuk yıl geçtikten sonra son olarak da birinci görüşmenin üzerinden üç yıl geçtikten sonra gerçekleştirilen uygulamalarla devam etmiştir. Araştırmada velayet düzenine dair gruplar üçe ayrılmaktadır; anne ile ikamet edip baba ile görüşenler, baba ile ikamet edip anne ile görüşenler ve ortak velayet doğrultusunda esnek bir ikamet düzenine sahip olanlar. Hem ebeveynlerle ayrı ayrı hem de çocukla görüşülerek üç farklı dalga da tamamlanıp değerlendirilmiştir. Sonuçlara göre zaman ortak ebeveynliğin içeriğini olumlu yönde dönüştürmekte ve kalitesini oldukça arttırmaktadır. Bunun yanında en yüksek ve olumlu ortak ebeveynlik bildiriminin velayet düzeninde esnek

olan gruptan geldiği ortaya konmuştur. Böylece boşanmanın aile sistemine minimum zarar verebileceği bir düzenin mümkün olduğu ortaya konmuştur. Bu noktada partnerlerin evlilik birliğinin sonlanması uzun vadede zarardan ziyade (ebeveynler için ayrı ayrı ve çocuk üzerinden ittifak halinde olacak şekilde) fayda getirebileceği görülmüştür.

Boşanma sonrası idealize edilen bir davranış biçimi haline gelen ortak ebeveynlik genç yetişkinleri nasıl etkilemektedir sorusuna yanıt arayan Ferrente (2005), meslek yüksekokuluna devam etmekte olan annesi ve babası boşanmış 389 katılımcı ile bir araştırma yürütmüştür. Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeği kullanılarak gerçekleştirilen çalışmada genç yetişkinlerin uyum davranışı ile medeni halleri arasındaki ilişkide ortak ebeveynliğin mediatör etkisinin olup olmadığı sınıanmıştır. Ortak Ebeveynliği Ebeveyn Düşmanlığı, Ortak Ebeveynlik, Anne Ebeveynliği ve Baba Ebeveynliği faktörleri üzerinden ölçen OEDÖ ile genç yetişkinlerin medeni hali ve uyum davranışının bileşenleri olan genel ruh sağlığı, yakınlık problemleri, iş etiği, özsaygı ve genel uyma davranışı arasındaki ilişkide ortak ebeveynliğin mediatör etkisine bakılmıştır. Medeni hal ile genel akıl sağlığı arasındaki ilişkide ebeveyn düşmanlığının mediatör etkiye sahip olduğu bulgulanmıştır. Yüksek düzeyde bildirilen annelik ve ortak ebeveynliğin yakınlık kurma ve iş etiği noktasında anlamlı etkisi olduğu ortaya konmuştur. Ebeveyn düşmanlığı ve babalığın özsaygı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bütün bunların yanında annelik ile genel uyma davranışı arasında anlamlı ve negatif yönde etki olduğuna dair bir bilgiye de ulaşılmıştır. Bütün bu kısmi mediatör etkiye dair bulguların da ortaya koyduğu üzere ebeveynlik dinamikleri çocukların yetişkinlik hayatlarını temelinden etkileyen bir faktördür.

Böylece ebeveyn boşanmasının çocuk üzerinde doğrudan etkili olmadığı ortaya konmuştur. Olumlu ortak ebeveynlik hem kısa vadede hem uzun vadede koruyucu bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Velayet düzeninin işleyişi ortak ebeveynlik için oldukça önemli bir kavramdır. Velayet düzeni çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Her iki ebeveynin sosyoekonomik seviyeleri, ikamet ettikleri bölgeler çocuğun hayatına hem ekonomik katılımlarını hem de ebeveynsel katılımlarını etkilemektedir. Düzenli ve periyodik bir biçimde maddi katkı ve ziyaret düzeni söz konusu olduğunda ortak ebeveynlik ilişkisinin olumlu bir biçimde kuvvetlendiği bulgulanmıştır. Farklı eyaletlerde ya da şehirlerde ikamet eden ebeveynlerin, velayeti alan ebeveyn tarafından, maddi bakımdan da ebeveynlik katılımı bakımından da velayeti almayan ebeveyni yetersiz olarak değerlendirdiği görülmüştür (Seltzer,1989).

Görüşmenin niceliğinden sonra niteliğinin de ele alınması hem ortak ebeveynlik algısı hem de boşanma sonrası uyum süreci açısından oldukça önemlidir. Peterson ve Zill (1986) tarafından yürütülen Ulusal Çocuk Araştırmasında çocukların üçte ikisi yanında ikamet etmedikleri anneleriyle olan ilişkilerini iyi olarak tanımlamışlardır. Babalar söz konusu olduğunda bu oran %36'dır (Akt; Emery, 2013).

Babaları kendi talepleri ile de boşanma sonrasında çocuklarıyla iletişim kurmaktan kaçınabilmektedir. Bunun arkasında boşanma sebepleri, sürecin niteliği ve ekonomik faktörler olabilmektedir. Bu noktada ortak ebeveynliğin süreç üzerindeki iyileştirici gücünün iki yönlü bir fayda sağladığı babalar tarafından bildirilmiştir. Velayet düzeninin babaya karşı negatif bir biçimde kullanılması

babanın kayıp duygusunu arttırarak iletişim kurmaktan kaçınmasını pekiştirebilmektedir (Greif, 1995).

Velayeti alan ebeveyn çocuğun birincil ikameti haline gelir (Emery, 2013). Velayet düzeni uyum süreci ve çocuğun cinsiyetine göre yapılan çeşitli araştırmalar göstermiştir ki dünyada en sıklıkla karşılaşıldığı biçimde çocuğun velayetinin anneye verilmesi çok da yerinde bir uygulama değildir (Emery, 2013). Hemcins ebeveyni ile yaşayan çocukların karşı cinsten ebeveynleri ile yaşayan çocuklara göre boşanmaya uyumlarının daha yüksek olduğu, sosyal olarak daha olumlu davranışlar gösterdikleri ve özgüvenlerinin daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Santrock ve Warshak, 1979).

Anneler ikincil ikamet adresi olduklarında ise velayet düzeninin akıbeti oldukça değişmektedir. Çocuklarıyla ikamet etmeyen annelerin üçte biri çocuklarını haftada bir ya da daha sık görmektedirler. Zamanla beraber bu oranda bir artış da olmaktadır (Buchanan, 1996).

Velayet konusundaki bir diğer dezavantaj ise herhangi bir sebepten dolayı ne annesinin ne de babasının yanında yaşamayan çocuklarla ilgilidir (Akdoğan, 2012). Anne babası boşanmış çocuklar, anne ya da babasıyla yaşayan çocuklara göre daha fazla davranış problemi göstermekte ve daha az sosyal destek algılamaktadırlar. Bunun yanında akademik becerilerinin de anlamlı derecede daha düşük olduğu bulgulanmıştır (Akdoğan, 2012).

Ortak ebeveynlik düzenini kanunlarla koruma altına alan katılımlı bir velayet düzeninin çocuklar üzerinde olumlu etkileri olduğu ortaya konmuştur. Katılımlı velayet ortak ebeveynliği hukuki ve fiziki hale getirmektedir. Her iki tarafın eşit düzeyde söz sahibi ve katılımlı olduğu bir düzende çocuklar daha az kaybetme

korkusu, anksiyete ve endişe, daha çok desteklenme hissi ve benlik saygısı hissettiklerini bildirmişlerdir (Donnelly ve Finkelhor, 1992).

Ortak velayet ile tek tarafa verilen velayet düzenlemelerinin psikolojik sonuçlarının farklılaşması, ortak ebeveynlik kavramının işlevini göstermektedir. Ebeveynleri boşanmamış, ebeveynleri boşanmış ve velayet tek bir ebeveyne verilmiş, ebeveynleri boşanmış ve ortak velayet düzenlemesine sahip çocuklar arasında yürütülen bir araştırmada en dezavantajlı grubun tek velayetli grup olduğu bulgulanmıştır. Yas ve kayıp duygusunu, anksiyeteyi, davranış problemlerini anlamlı bir biçimde en fazla gösteren grup da velayet düzenlemesinin tek ebeveyne göre yapıldığı gruptur (Glover, 1989).

Ülkemizde hukuk araştırmacıları tarafından ortaya konan Ortak Velayet ya da Birlikte Velayet kavramı, boşanma sürecindeki tarihsel ve sosyolojik değişikliklerin artık uygulamada da karşılık bulduğunun bir göstergesidir (Serdar, 2008). Evlilik düzeni içerisindeki ortak velayetin evlilik birliğinin bitiminde de devamına dair taleplerin uygulamaya konması da 1960'lı yılların sonunda varlık göstermeye başlamış bir uygulamadır. Ortak velayet, ortak ebeveynlik kavramının hukuki düzlemdeki belirleyicisi niteliğindedir. Öyle ki ortak velayet kavramının getirdiği paylaşılmış ebeveynlik düzeni, boşanmış ebeveynlerin ebeveynlik doyumlarını arttırmıştır. Bu katılımlı düzen, evden giden ebeveyn ile çocuk arasındaki bağın kopmasının önüne geçmiştir (Ahrons, 1980).

Evden giden ebeveyn ile bağın kopması ruh sağlığı alanında da Ebeveyn Yabancılaştırma Sendromu kavramı ile karşılık bulmuştur (Torun, 2011). Ortak ebeveynlik davranışının düşmanlık boyutu ile doğrudan ilişkili olan bu kısımda, süreç ebeveyn taraflarından birinin müşterek çocuğu diğer ebeveynine karşı

sistematik bir biçimde olumsuz ifadeler kullanılarak başlatılır. Çocuğun taraflardan birine karşı düşmanlık hissetmesini, nefret temelli davranışlarda bulunmasını sağlamak niyetiyle bilinçli yürütülen bu süreç psikiyatrik yaklaşımlarda bir istismar biçimi olarak ele alınmaktadır (Güler, 2017).

1.2.1. Ortak Ebeveynlik ile İlgili Çalışmalar

Ortaklık kavramının ancak etkileşim ile mümkün olabileceğini savunan Wallerstein (1985) bu konu hakkında yürüttüğü bir dizi çalışma sonucunda boşanma sürecindeki iletişime dikkat çekmektedir. 113 çocuk ve ergen üzerinde yürütülen çalışmada boşanmanın çocuklara yeterli düzeyde açıklanmadığı ortaya konmuştur. Araştırmanın on yıllık boylamsal boyutunda elde edilen sonuçlara göre boşanma hakkında gerektiği biçimde bilgilendirilmeyen ve her iki ebeveyni ile de belirli bir düzen içerisinde ilişkisini sürdüremeyen katılımcıların psikolojik problemleri kronikleşmekte ve romantik ilişkileri problemlidir. On yıllık boylamsal çalışmanın ikinci dalgasında genç yetişkin konumunda olan katılımcılar boşanmaya dair olumsuz anıların ve duyguların tazeliğini koruduğunu bildirmişlerdir. On yıllık süreç sonrasında akademik hayatını yarıda bırakan ve düşük sosyoekonomik seviyeye sahip olan grup yine söz konusu gruptur. Wallerstein araştırmasının temel amacını çocuğa boşanma hakkında doğru bilgi vermek ve iki ebeveyn için de boşanma sürecinde görev ve sorumluluklarını devam ettirebilecek modeller sağlamak olduğunu belirtmiştir (Wallerstein,1985). Bu durum olumlu yürütülen bir ortak

ebeveynlik sürecinin boşanmaya dair değişkenleri olumlu yönde etkileyebileceğini göstermektedir.

Boşanma süreci ebeveyn tarafları için de zorlayıcı olabilmektedir, buna rağmen müşterek çocuğun sağlığı adına iletişim kanalını korumak önemlidir. Bu durumu sağlayabilmek için ebeveynleri bir ön bilgilendirme sürecine dahil etmek işlevsel olabilmektedir. Warren ve Amara 1985 yılında yürüttükleri bir çalışma ile bunun mümkün olduğunu ortaya koymuşlardır. Parenting After Divorce isimli bir proje dahilinde, boşanmış ebeveynlerin çocukların uyumu için izlemeleri gereken yol haritaları hakkında haberdar edilmelerini sağlayan bir eğitim programı ile boşanma sonrası sağlıklı iletişim kanalını sağlamayı hedeflemişlerdir. Velayete sahip ebeveynlerin dahil edildiği bu programın içeriği, çocuğun yaşına göre psikolojik ve duygusal ihtiyaçlarını tespit etme temeline dayanmaktadır. Çocuğun bulunduğu gelişim basamağına göre ihtiyaç duyduklarının belirlenmesi ve buna yönelik davranılması sağlanmaya çalışılmıştır. Ebeveynlerden program sonrası alınan geri dönüşlere bakıldığında ebeveynlerin velayeti almayan ebeveyni de benzer bir süreç dahil etmeyi talep ettikleri görülmüştür. Ayrıca çocuklarında gözle görülür biçimde olumlu yönde uyum davranışları gözlemledikleri de verilen geri bildirimler arasındadır (Warren ve Amara, 1985).

Seksenli yılların başında günümüzdeki karşılığı ortak velayet olan paylaşımlı velayet düzeniyle ilgili vaka çalışmalarını derleyen Abarbanel (1979) çocukların yaşı ve boşanma üzerinden geçen zaman açısından denklik gösteren aileler üzerinden niteliksel bir araştırma yürütmüştür. Buna göre anne ve baba ile aktif zaman geçirme olanaklarının artması çocukları memnun etmektedir. Çocuklar çatışmanın şiddetini daha az hisseder olduklarını bildirmektedirler (Abarbanel,1979).

Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallıkta annenin velayeti almasıyla sonuçlanan boşanmaların yarısında babaların çocuklarıyla olan iletişiminin kopma noktasına geldiği ortaya konmuştur. Babalar aile yapısı içerisindeki rollerini kaybettiklerini, bu nedenle ilişki kalitesini korumada ve sürdürmede sıkıntı yaşadıklarını bildirmişlerdir (Kruk, 1994).

Velayet düzenine her iki ebeveyn de nizami olarak uyduğunda çocuğun ve ebeveynlerin iyi olma hallerinin anlamlı derecede arttığı, çocukların velayeti alan ebeveyn başta olmak üzere ebeveyn ikilisi ile ayrı ayrı ve daha kaliteli ilişki içerisinde olmaya başladıkları ortaya konmuştur. Bu noktada en önemli faktör çocuğun fiziki çevresinde minimum değişiklik olmasıdır. Çocuğun fiziki şartları olabildiğince stabil kaldığında boşanmaya ve sonrasındaki ilişki biçimlerine daha sıcak baktığı bulgulanmıştır (Wallerstein,1996). Boşanma sonrası taşınma, ikili ev düzeni gibi çevresel ayarlamaları California eyaletinde gerçekleşen boşanma davaları üzerinden ele aldığı derleme çalışmasında Wallerstein (1996), ekonomik ve sosyal alanda yaşanan değişikliklerin önemini de vurgulamaktadır. Boşanma sonrası velayet düzenine harfi harfine uymak yerine, daha doğal akışında, zorlama olmadan, her iki tarafın katılımının ve arzusunun da yüksek düzeyde olduğu bir boşanma sonrası aile şemasının ideal olduğu ortaya konmuştur.

Arendell (1996) incelemesine göre ortak ebeveynlik kavramının ortaya çıkışı paylaşılan ebeveynlik, baba katılımı kavramlarıyla doğrudan ilintilidir. Bunun yanında ortak ebeveynlik aile içi bir kavram olarak ortaya çıkmıştır, evlilik birliğinin bozulması ile ilişkisi doksanlı yılların sonuna doğru yapılan yeni araştırmalarla ortaya konmuştur. Ortak Velayet taleplerinin artması ve cinsiyet rollerinde yaşanan

sosyolojik değişiklikler ortak ebeveynlik kavramının ele alınmasını daha önemli hale getirmiştir.

Anne ve baba kendilerini ve birbirlerini değerlendirme sürecinde de boşanma sürecinin etkilerini ortaya koyar biçimde hareket etmektedirler. Boşanmalarının üzerinden 1 yıl geçmiş , velayeti annede çocuklara sahip 54 ebeveyn üzerinde yürütölen bir çalışmada babalar ve anneler babanın katılımını ve ortak ebeveynlik düzeyini bildirmişlerdir. Sonuç olarak babalar kendi katılımlarını oldukça yüksek bildirse de anneler babaların katılımlarını ve ortak ebeveynliklerini yeterli bulmamaktadırlar (Ahrons, 1983). Bu bildirimlerin boşanmanın üzerinden geçen zamandan ve boşanmaya kaynaklık eden evlilik çatışmasının düzeyinden etkilenip etkilenmediği ise henüz bilinmemektedir.

1.2.2.Ortak Ebeveynlik, Boşanma ve Çocukların Davranış Problemleri Arasındaki İlişkileri İnceleyen Çalışmalar

Yüksek çatışmalı boşanmalar çocuklar üzerinde düşmanlık, dışsallaştırma problemleri, sözlü ve fiziksel saldırganlık, güvensizlik gibi durumlara neden olmaktadır (Johnston,1994). Johnston, 1994 yılında yayınladığı bir derlemesinde yüksek çatışmalı boşanmaların çocuklarda yarattığı değişiklikleri ele alan çalışmaları incelemiştir. Buna göre en fazla problem bildirilen grubun velayet düzenine uyulmayan ve çatışma sürdürölen grup olduğu belirtilmiştir.

Boşanmanın türünün ebeveynlikteki dönüşöme etki ettiği de düşünölrse, ortak ebeveynlik davranışının özelliğini daha da gerilerde aramak sürecin başındaki evlilik çatışmasına gitmek de doğru çözöümü bulma noktasında oldukça kritik bir

konumdadır (Beckmeyer, 2014). 270 ayrılmış, 3 ila 18 yaş arasında bir adet çocuğu bulunan ve boşanma sonrası uyum programına katılmış ebeveyn ile yürütülen çalışmada ebeveynler kendilerinin ve eski partnerlerinin ebeveynliklerini değerlendirmişlerdir. Sonuçta üç tip ebeveynlik ortaya çıkmıştır. Bu tipler, iş birlikçi ve katılımcı, ortalama seviyede bağlı, çatışmalı ve seyrek bağlıdır. Her bir gruba boşanma öncesi evlilik çatışması ve boşanmanın niteliğine dair açık uçlu sorular sorulduğunda çatışmalı grubun boşanma öncesi ve boşanma sürecinde de yüksek çatışma yaşadığı bilgisine ulaşılmıştır (Beckmeyer, 2014).

Boşanma sonrası anneliğin ve babalığın ayrı ayrı ele alındığı bir çalışmada ebeveynlik boşanmış aile çocukları tarafından değerlendirilmiştir. Sonuçlara bakıldığında anneliğin ve babalığın çocuklar üzerinde ayrı ayrı etkileri olduğu gibi müşterek kararların alınış biçiminin de çocuklar için önem arz ettiği görülmüştür (Campana, 2008). Ebeveynleri boşanmış 10 ila 18 yaş arasında 518 çocuğa Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeği ve The Hare Özsaygı Ölçeği verilmiştir. Ayrıca katılımcıların ebeveynleri de çocuklarını Davranış İndeksi üzerinden değerlendirmiştir. Ebeveynlerin ebeveynlikleri, yetkili, otoriter, müsamahakâr ve yok/bağı kopmuş üzerinden kategorize edilmiştir. Çoklu varyans analizi incelendiğinde en sağlıklı grubun bir ebeveyni yetkili diğeri müsamahakâr olan grup olup yüksek olumlu ortak ebeveynlik bildiren grup olduğu görülmüştür (Campana, 2008).

Çocuklar ebeveynlerinin birbirleri hakkındaki fikirlerini önemsemektedirler. Hayatı söz konusu olduğunda alınan kararlarda ebeveynlerinin fikir birliğine varış biçimleri, birbirleri hakkında dile getirdikleri fikirler, çocuğun diğeri ebeveyni ile olan hayatına dair kolaylaştırıcı etkileri ve çocuğun sorumluluklarına yönelik eşit

inisiyatif almaları gibi süreçler çocukları olumlu bir biçimde etkilemektedir (Whiteside, 1998). Klinik bulguların derlendiği çalışmada 35 boşanma sonrası aile incelenmiştir. Taraflar ortak ebeveynlik ilişkilerini mükemmel, iş birlikçi, ortalama ve çatışmalı kategorileri üzerinden değerlendirmişlerdir. Eski eşlerine olan öfkelerini de yüksek/sık, ortalama/bazen ve hafif/seyrekle kategorilerinde değerlendirmişlerdir. Çocukların psikolojik problem düzeyleri ve ebeveynlerden alınan bilgiler karşılaştırıldığında birbirlerini iş birliği içerisinde değerlendiren ve çatışmaları düşük düzeyde olan boşanmış aileler en az problemi göstermektedirler (Whiteside, 1998).

Ortak ebeveynliğin aslında aile sistemi içerisinde daimî olarak yer aldığı, boşanmayla beraber daha önemli bir konumda ele alınması gerektiği ortaya konmuştur. Feinberg (2002), okul öncesi dönemde olan anne babası boşanmış çocukların ebeveynleri üzerinden yürütülen bir çalışmada ortak ebeveynliğin, çocukların dışsallaştırma problemlerini azaltmaya yönelik bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Evlilik çatışması durumunun ortadan kalkmasının bu yeni aile düzenine adapte oluşun sonrasında yarar sağlayacağı, çekirdek ailenin bireylerini ayrı ayrı koruyacağı, çocuk tarafından algılanan annelik ve babalığın da olumlu yönde artacağı düşünülmüştür. Feinberg (2002), ortak ebeveynliği dört temel bileşen ile açıklamıştır. Bunlar desteğe karşı diğer ebeveyni baltalama, çocuk yetiştirmede fikir uyuşmazlığı, görev ve sorumluluk ayrımı ve ebeveyn etkileşimini düzenlemedir. Araştırmacı araştırma bulgularına dayanarak bazı öneriler de ortaya koymuştur. Bunlar, ebeveynlerin davranışsal ve sözel olarak bir diğerini kötülememe; çocuğun hayatına dair karar ve tutumlarda uzlaşmaya açık olma; çocuğun düzenine dair ayarlamalarda inisiyatif alabilme, maddi ve manevi katkılarda aktif olma ve birbirleri

ile iletişime geçmeleri gerektiği durumlarda kaçınan ya da isteksiz davranma olarak sıralanmıştır.

ÇALIŞMANIN AMACI VE PROBLEMLERİ

Bu çalışmanın amacı, ortak ebeveynlik ve çocuk problemleri arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu amaçlarla aşağıdaki problemlere cevap aranacaktır:

P. 1. İçe yönelim ve dışa yönelim problemleri ile yaş, cinsiyet, boşanma üzerinden geçen zaman, anne ebeveynliği, baba ebeveynliği ve ortak ebeveynlik arasında ilişki var mıdır?

P. 2. İçe yönelim problemleri ilişkili bulunduğu hangi değişkenler tarafından yordanmaktadır?

P.3. Dışa yönelim problemleri ilişkili olduğu hangi değişkenler tarafından yordanmaktadır ?

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

YÖNTEM

Katılımcılar

Bu araştırmanın örneklemini 2016-2017 ve 2017-2018 yıllarında İstanbul’da İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerine bağlı ortaöğretim kurumlarına devam eden 10-18 yaşları arasında olan 370 ortaokul ve lise öğrencisi oluşturmaktadır. Uygulama yapılacak okullar İstanbul’un Fatih, Zeytinburnu, Kadıköy, Bakırköy, Bahçelievler ve Avcılar ilçelerinde bulunan okullardan seçilmiştir. Katılımcılar uygunluk prensibine göre araştırmaya dahil edilmiştir. Okulların rehberlik servisleri ve e-okul üzerindeki demografik bilgiler doğrultusunda anne ve babası boşanmış çocuklar belirlenmiştir. Çocuklar vasıtasıyla ebeveynlere bilgilendirme ve onam formu gönderilmiş, imzalı onam formları doğrultusunda uygulama okulların rehberlik servislerinde uygulayıcı eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Toplamda 1207 form dağıtılmış, 428 olumlu geri dönüş olmuştur. Ebeveynlerin ayrılığı ve her ikisinin hayatta oluşu koşulunu sağlamayan katılımcılar değerlendirmeden çıkarılmıştır. Eksik bırakılan ölçeklerin de çıkartılmasıyla 38 okuldan toplam 370 kişi araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Çocukların Cinsiyete Göre Yaş Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri

	X	SS
Kız (N=200)	14.54	1.8
Erkek(N=170)	14.53	1.9

Araştırma katılımcılarının yaş ortalaması 14.5 'dir (S=1.8). Araştırmanın katılımcıları %54 oranında (N=200) kız, %46 oranında (N=170) erkek çocuklarından oluşmaktadır (Tablo 2.). Tablo 2'de görüldüğü gibi, katılımcıların %77.6'sı (N=287) anneleri ile, %16.2'si (N=60) babaları ile, %6.2'si (N=23) ise akrabaları ile yaşamaktadır. Katılımcıların ebeveynlerinin ayrılıkları üzerinden geçen zaman 2-18 yıl arasında değişmektedir (X=6.5,SS=4).Velayet düzenlemesine göre katılımcıların %75.1'i (N=278) velayeti sahibi olmayan ebeveyni ile görüşürken, %24.9'u (N=92) boşanma sonrası velayet sahibi olmayan ebeveyni ile görüşmemektedir.

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Çocukların Velayet Durumları, Velayete Sahip Olmayan Ebeveyn ile Görüşme Durumlarına Dair Demografik Bilgiler

	N	%
Velayet		
Anne	287	77.6
Baba	60	16.2
Diğer	23	6.2
Toplam	370	100
Diğer Ebeveyn ile Görüşme		
Evet	272	75.1
Hayır	98	24.9
Toplam	370	100

1.2 Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında Sosyodemografik Bilgi Formu, Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeği ve Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır.

1.2.1 Sosyodemografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından demografik bilgileri edinmek amacıyla oluşturulan Sosyodemografik Bilgi Formu, ikisi açık uçlu; dördü çoktan seçmeli olmak üzere toplam 6 sorudan oluşmaktadır (EK 1).

1.2.2 Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeği (OEDÖ)

Çocuk ve ergenlerin ebeveynlerinin ebeveynlik ve ortak ebeveynlik davranışlarını değerlendirebilmeleri amacıyla Stolberg (1999) tarafından geliştirilip daha sonra Stolberg ve Mullett (2003) tarafından son hali verilmiş bir ölçektir. 10-18 yaş arası çocuklara ve gençlere uygulanabilmektedir. 517 katılımcıdan toplanan verilerle açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonunda, “Ebeveyne saygı ve ortak davranış”, “Ebeveyn çatışması”, “Anne ebeveynliği” ve “Baba ebeveynliği” olmak üzere dört alt boyu bulunmuştur. 86 maddesi olan OEDÖ’de her bir boyuta yönelik maddeler davranış biçimleri ile ilgili içeriğe sahiptir ve beşli likert tipi ölçek üzerinden cevaplanmaktadır. Her bir madde için beş seçenek vardır ve bu seçenekler maddede geçen davranış biçiminin sıklığını ölçmeye yöneliktir. “Çok Sık/ Neredeyse Her Zaman” seçeneği 5 puan, “Sık Sık” seçeneği 4 puan, “Bazen” seçeneği 3 puan, “Nadiren” seçeneği 2 puan, “Neredeyse Hiçbir Zaman” seçeneği 1 puan almaktadır. Her boyut için ayrı bir toplam puan elde edilmektedir. Bütün ölçekten toplam bir puan elde edilmemektedir. Boyutlardan yüksek puan almak yüksek ortak ebeveynliğe, olumlu anne ebeveynliğine ve olumlu baba ebeveynliğine işaret etmektedir. Tersine çevrilmesi gereken maddesi yoktur.

Ölçeğin Test tekrar güvenirliği .82, iç tutarlılığı .93 olarak bulgulanmıştır .

Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması

Ortak ebeveynliği değerlendirebilmek amacıyla Stolberg ve Mullett (2003) tarafından geliştirilmiş olana “Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeği”nin Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Ölçek boşanmış ya da boşanmamış aile çocuklarına uygulanabilmektedir. Ölçek dört farklı çevirmen tarafından Türkçeye, daha sonra da tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Örneklemi incelemek için hesaplanan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı .95 olarak bulgulanmıştır. Faktör analizinin geçerliğini sınavan Bartlett testi sonucu da ($p<.001$) anlamlı olduğundan veriler analize uygun görülmüştür. Faktör analizi sonucunda özdeğeri 1’in üzerinde 6 faktör ortaya çıkmıştır. Özdeğer grafiklerine bakıldığında faktör sayısının 3 ile sınırlandırılmasının uygun olduğuna karar verilmiştir. Faktör sayısı 3 ile sınırlandırıldıktan sonra temel bileşenler analizi tekrar yapılmıştır. Dönüştürülmemiş bileşenler matrisi incelenmiş ve .30’un altında kalan maddelerle iki faktöre yüklenen maddeler çıkartılmıştır.

Faktör analizi sonrası 24 madde .30’un altında kalmıştır. Bu maddeler genellikle negatif tavırlar ile ilgili ifadeleri içeren maddelerdir. “Annem ve babam birbirlerinden şikâyet ederlerdi.”, “Babam bana annem hakkında kötü şeyler söylerdi.”, “Annem ve babam tartıştığında kendimi bir taraf seçmeye zorlanmış gibi hissedirdim”, “Annem, babama nafaka konusunda soru sormamı isterdi.” Gibi maddeler söz konusu maddelerden bazılarıdır.

Daha sonra birden fazla faktöre yüklenen 10 madde daha ölçekten çıkarılmıştır. Bu maddelerin bazıları “Anne ve babam birbirleriyle kibarca konuşurdu.”, “Babamın yanında annem hakkında konuşmak sorun olmazdı.”,

“Babamın evinde yapmam gereken işler vardı.”, “Babamın evinde uymam gereken kurallar vardı.” Cümlelerini içeren maddelerdir.

Sonrasında geriye kalan üç faktörlü ve 52 maddeden oluşan modelin varyansın %59'unu açıkladığı görülmüştür. Ortaya çıkan üç faktör içerdikleri maddeler doğrultusunda Ortak Ebeveynlik, Anne Ebeveynliği ve Baba Ebeveynliği olarak adlandırılmıştır. Toplam 52 maddeden oluşan ölçeğin alt boyutları şu şekildedir:

Ortak Ebeveynlik Boyutu: Anne ve babanın boşanma sonrası ebeveynliklerinin nitelik ve niceliklerinin çocuk tarafından değerlendirildiği boyuttur. “Annem benimle ilgili yardıma ihtiyaç duyduğunda babama sorardı”; “Annem ve babam benim problemlerim hakkında birbirleriyle konuşurlardı”; “Annem ve babam yaptığım iyi şeyler hakkında birbirleriyle konuşurlardı”, gibi maddeler ortak ebeveynlik boyutunu ölçen maddelerden bazılarıdır. On dört madde ile ölçülen bu boyutun madde numaraları 1, 3, 5, 7, 8, 10, 12, 14, 15, 17, 26, 27, 36, 38’dir. Ölçeğin bu alt boyutunun Cronbach Alpha Katsayısı .91’dir.

Anne Ebeveynliği Boyutu: Çocuğun annesi ile olan ilişkisinin niteliğini ve niceliğini kapsayan boyuttur. “Annemle arkadaşça sohbetlerimiz olurdu”; “ Yanlış bir şey yaptığımda annem bu konu hakkında benimle konuşurdu” ; “ Annem okuldan sonra neler yaptığımı bilirdi”; “ Annem benimle olmaktan hoşlanırdı” maddeleri anne ebeveynliği boyutunu ölçen maddelerden bazılarıdır. On dokuz madde ile ölçülen bu boyutun madde numaraları 4, 9, 13, 16, 19, 20, 22, 24, 25, 28, 32, 33, 37, 41, 44, 47, 49, 50, 51’dir. Ölçeğin bu alt boyutunun Cronbach Alpha Katsayısı .96’dir.

Baba Ebeveynliği Boyutu: Çocuğun babası ile olan ilişkisine dair değerdendirmelerini kapsayan boyuttur. “Babam bana karşı sabırlıydı”; “İyi yaptığım şeyler hakkında babamla konuşturdum”; “Evden çıktığımda babam nerede ve kiminle olduğumu bilirdi”, maddeleri baba ebeveynliği boyutunu ölçen maddelerden bazılarıdır. On dokuz madde ile ölçülen bu boyutun maddeleri 2, 6, 11, 18, 21, 23, 29, 30, 31, 34, 35, 39, 40, 42, 43, 45, 46, 48, 52’dir. Ölçeğin bu alt boyutunun Cronbach Alpha Katsayısı .97’dir.

Her bir maddenin faktör yükleri, özdeğerleri, varyans yüzdeleri ve madde toplam korelasyonları Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4: Ölçek Maddelerinin Üç Alt Boyuttan Aldıkları Faktör Yükleri, Özdeğerleri, Varyans Yüzdeleri ve Madde Toplam Korelasyonları

	Faktör/Madde	Faktör Ağırlığı			Madde Toplam Korelasyonu
		1	2	3	
Ortak Ebeveynlik	1. Annemin programımda değişiklik yapması gerektiğinde babam da yardımcı olurdu.	.60			.91
	3. Anne ve babam ayrılıkları hakkında nasıl hissettiğim ile ilgili birbirleriyle konuşurlardı.	.59			.91
	5. Anne ve babam hayatımdaki önemli tercihler hakkında birbirleriyle konuşurlardı.	.82			.97
	7. Annem benime ilgili yardıma ihtiyaç duyduğunda babama sorardı.	.67			.91
	8. Annem bana babam hakkında iyi şeyler söylerdi.	.53			.90
	10. Babam benime ilgili yardıma ihtiyaç duyduğunda anneme sorardı.	.76			.90
	12. Babam, annemle yakın olmamı isterdi.	.57			.91
	14. Babamın programımda değişiklik yapması gerektiğinde annem de yardım ederdi.	.70			.90
	15. Anne ve babam benim problemlerim hakkında birbirleriyle konuşurlardı.	.74			.90
	17. Anne ve babam okulum ve sağlığım hakkında birbirleriyle konuşurlardı.	.78			.90
	26. Anne ve babam yaptığım iyi şeyler hakkında birbirleriyle konuşurlardı.	.55			.91
	27. Annem ve babam haftada en az bir kez birbirleriyle konuşurlardı.	.61			.91
	36. Babam bana annem hakkında iyi şeyler söylerdi.	.53			.91
	38. Anne ve babam birbirleriyle iyi anlaşılırdı.	.53			.91

Tablo 4 devam. Ölçek Maddelerinin Üç Alt Boyuttan Aldıkları Faktör Yükleri, Özdeğerleri, Varyans Yüzdeleri ve Madde Toplam Korelasyonları

	Faktör/Madde	Faktör Ağırlığı			Madde Toplam Korelasyonu
		1	2	3	
Baba Ebeveynliği	2. Babam benimle olmaktan hoşlanırdı.		.70		.90
	6. Babam beni sevdiğini söyler ve bana sarılırdı.		.78		.97
	11. Evde ya da okulda iyi bir şey yaptığımda babam beni överdi.		.82		.97
	18. Babam, hayatımdaki önemli tercihlerle ilgili benimle konuşurdu.		.82		.97
	21. Babamın beni önemsedğini hissedirdim.		.74		.97
	23. Evden çıktığımda babam nerede ve kiminle olduğumu bilirdi.		.77		.97
	29. Okulla ilgili problemlerim olduğunda babam bunu bilirdi.		.81		.97
	30. Babam okulda günümün nasıl geçtiğini sorardı.		.82		.97
	31. Babam arkadaşlarımın kim ve nasıl olduğunu bilirdi.		.77		.97
	34. Babamla konuşturdum.		.84		.97
	35. Yanlış bir şey yaptığımda babam bu konu hakkında benimle konuşurdu.		.84		.97
	39. Babamla eğlenceli şeyler yaparak zaman geçirirdim.		.82		.97
	40. Babam öğretmenlerimin kim olduğunu ve okuldaki başarı durumumu bilirdi.		.81		.97
	42. Problemlerim hakkında babamla konuşturdum.		.83		.97
	43. Babam benimle ilgili iyi şeyler söylerdi.		.81		.97
	45. Babamla arkadaşça sohbet ederdik.		.78		.97
	46. Babam benimle arkadaşlarım hakkında konuşurdu.		.73		.97
	48. Babam bana karşı sabırlıydı.		.72		.97
	52. İyi yaptığım şeyler hakkında babamla konuşturdum.		.85		.97

Tablo 4 devam. Ölçek Maddelerinin Üç Alt Boyuttan Aldıkları Faktör Yükleri, Özdeğerleri, Varyans Yüzdeleri ve Madde Toplam Korelasyonları

	Faktör/Madde	Faktör Ağırlığı			Madde Toplam Korelasyonu
		1	2	3	
Anne Ebeveynliği	4. Annem okulda günümün nasıl geçtiğini sorardı.			.76	.95
	9. Annemle konuşurdum.			.78	.95
	13. Annem benim hakkımda iyi şeyler söylerdi.			.71	.95
	16. Annemle arkadaşça sohbetlerimiz olurdu.			.75	.95
	19. Annemin beni önemseddiğini hissederdim.			.66	.95
	20. Yanlış bir şey yaptığımda annem bu konu hakkında benimle konuşurdu.			.78	.95
	22. Annemle eğlenceli şeyler yaparak vakit geçirirdim.			.74	.95
	24. Annem okuldan sonra neler yaptığımı bilirdi.			.75	.95
	25. Annem benimle olmaktan hoşlanırdı.			.76	.95
	28. Annem arkadaşlarımdan kim ve nasıl olduklarını bilirdi.			.74	.95
	32. Evden çıktığımda annem kimle ve nerede olduğumu bilirdi.			.72	.95
	33. Annem hayatımdaki önemli seçimlerle ilgili benimle konuşurdu.			.75	.95
	37. Annemle problemlerim hakkında konuşurdum.			.69	.95
	41. Okulla ilgili problemlerim olduğunda annem bunu bilirdi.			.77	.95
	44. Annem öğretmenlerimin kim olduğunu ve okuldaki başarı durumumu bilirdi.			.61	.96
	47. Annem benimle arkadaşlarım hakkında konuşurdu.			.69	.95
	49. İyi yaptığım şeyler hakkında annemle konuşurdum.			.77	.95
	50. Evde ya da okulda iyi bir şey yaptığımda annem beni överdi.			.74	.95
	51. Annem beni sevdiğini söyler ve bana sarılırdı.			.73	.95

Yapı geçerliği noktasında toplam puan elde edilen bir ölçek olmadığından alt boyut puanları arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon katsayıları ile incelenmiştir.

Sonuçlar Tablo 5’te verilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre Ortak Ebeveynlik (OE), Anne Ebeveynliği (AE) ve Baba Ebeveynliği (BE) alt boyutları arasında anlamlı, pozitif yönde ilişkiler olduğu bulunmuştur.

Tablo 5. OEDÖ Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

	OE	AE	BE
OE	1		
AE	.32**	1	
BE	.57**	.97**	1
**p<.01			

(OE: Ortak Ebeveynlik; AE: Anne Ebeveynliği; BE: Baba Ebeveynliği)

OEDÖ alt boyutlarının güvenirliklerini belirlemek amacıyla iç tutarlık katsayılarına bakılmış, her bir alt boyutun Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır. Alt boyutların Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları, Anne Ebeveynliği boyutu için .96; Baba Ebeveynliği Boyutu için .97; Ortak Ebeveynlik boyutu için .91 olarak bulunmuştur.

Böylece 52 maddeden ve üç alt boyuttan oluşan, çocukların ve gençlerin ebeveynlerine dair algılarını öz bildirimlerine dayanarak ölçen bir materyal olarak

Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilir çalışması ortaya konmuştur (Ölçek örnek soruları, EK 2).

1.2.3 Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (YSR/11-18)

11-18 yaşlar arasındaki gençlerin sosyal yeterliklerini ve problem davranışlarını değerlendirmeye yönelik standardize edilmiş bir ölçüm aracıdır (Achenbach ve Rescorla, 2001). Ölçek, “sosyal yeterlik” ve “problem davranışlar” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Sosyal Yeterlik ile ilgili ilk bölüm gencin okul performansı, gençlerin ilgi duyduğu ve aktif olarak katılım gösterdiği, okul başarısı ve arkadaş, kardeş ve anne-baba ilişkilerini kapsayan “etkinlik” ve “sosyallik” alt ölçeklerinden oluşmakta ve bu alt ölçeklerin toplamından toplam yeterlik puanı elde edilmektedir. Ölçeğin ikinci bölümü olan problem davranışlar alt ölçeği ise çocuk ve gençlerde görülen davranış ve duygusal problemleri tanımlayan 112 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler sosyal içe çekilme, somatik yakınmalar, anksiyete/ depresyon, suça yönelik davranışlar, saldırgan davranışlar, sosyal problemler, düşünce problemleri, dikkat problemleri ve diğer problemler olmak üzere toplam 9 alt ölçekten oluşmaktadır. Bu alt ölçeklerin gruplanması ile ölçekten “İçe Yönelim” ve “Dışa Yönelim” gibi iki ayrı davranış belirti puanı elde edilmektedir. İçe Yönelim puanını “sosyal içe çekilme, somatik yakınmalar, anksiyete/ depresyon”; Dışa Yönelim puanını ise “suça yönelik davranışlar” ve “saldırgan davranışlar” alt ölçeklerinin toplamı oluşturmaktadır. Ayrıca her iki gruba girmeyen sosyal problemler, düşünce problemleri ve dikkat problemleri alt ölçekleri de ölçekte yer almaktadır. Tüm alt testlerin toplamından da “Toplam Problem” puanı elde edilmektedir. Her bir madde son 6 ayda görülme sıklığına göre gençler

tarafından “doğru değil” (0), “bazen ya da biraz doğru” (1), “çok ya da sıklıkla” (2), olmak üzere 0-2 puan arasında derecelendirilmektedir. Türkçe’ye uyarlama çalışması Erol ve Şimşek tarafından 1998 yılında gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin test tekrar test güvenirliği toplam yeterlikte .81, toplam problemde ise .82 olarak saptanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı içe yönelim puanı için .80, dışa yönelim puanı için .81 ve toplam problem puanı için .89 olarak bulunmuştur. 11-18 Yaş Grubu Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği 2001 yılında Achenbach ve Rescorla tarafından yeniden gözden geçirilmiş ve test tekrar test güvenirliğine bakılmıştır. Güvenirlik katsayıları toplam yeterlik puanı için .89, içe yönelim puanı için .80, dışa yönelim puanı için .89 ve toplam problem puanı için ise .87 olarak bulunmuştur .

Bu araştırma dahilinde puanlama likerti 0, 1, 2 puan yerine, 1, 2, 3 şeklinde girilerek hesaplama yapılmıştır. Araştırma kapsamında Sosyal İçe Çekilme, Somatik Yakınmalar Anksiyete/Depresyon, Kurallara Karşı Gelme Davranışı ve Saldırgan Davranışlar alt testleri kullanılarak katılımcılara toplam 63 madde verilmiştir. Bu araştırmada, Sosyal İçe Çekilme, Somatik Yakınmalar, Anksiyete Depresyon alt gruplarını içeren İçe Yönelim alt test maddeleri, 3, 4, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 41, 42, 44, 51, 58, 59, 62, 63 numaralı maddelerde yer almaktadır. Kurallara Karşı Gelme Davranışı ve Saldırgan Davranışlar gruplarını içeren Dışa Yönelim alt test maddeleri, 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 19, 20, 22, 36, 37, 39, 40, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 60, 61 numaralı maddelerde yer almaktadır. Bu alt testlerin bu çalışma için Cronbach Alfa Katsayıları, İçe Yönelim için .90 ve Dışa Yönelim için .89 olarak hesaplanmıştır (EK 3)

İŞLEM

Uygulamaya başlanmadan Önce İstanbul'un Fatih, Zeytinburnu, Bakırköy, Bahçelievler, Küçükçekmece ve Kadıköy ilçelerinde bulunan ve 2016-2017 ve 2017-2018 eğitim öğretim yıllarında faaliyet gösteren İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerine bağlı orta okul ve liseler belirlenmiştir. Ardından İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma ve Geliştirme Birimine tez önerisi ile araştırma izni başvurusunda bulunulmuştur. Resmi iznin temininin ardından okul idareleri ve rehberlik servisleri ile görüşülmüş çalışmaya katılmayı kabul eden okullar ile uygulama süreci planlanmıştır. Fatih 'te 6 lise, Zeytinburnunda 4 lise ve 2 ortaokul, Bakırköy'de 8 lise ve 2 ortaokul, Bahçelievler'de 6 lise ve 4 ortaokul, Küçükçekmece'de 2 lise, Kadıköy'de 2 lise ve 2 ortaokul olmak üzere toplamda 38 okulda araştırma yürütülmüştür. Çalışmanın hedefleri ve içeriği hakkındaki bilgiler çalışmanın yürütüleceği okulların rehberlik birimleri ile paylaşılarak rehberlik servisinde bulunan bilgiler doğrultusunda katılıma uygun nitelikteki öğrenciler belirlenerek velilerine bilgilendirme ve onam formu ulaştırılmıştır. Katılımı kabul eden velilerin çocuklarına rehberlik servislerinde araştırmacı tarafından kapalı zarf ile ölçekler verilerek bire bir uygulama yapılmış, ardından zarflar yapıştırılıp kapatılarak toplanmıştır. Her bir uygulama yaklaşık olarak 40 dakikada tamamlanmıştır.

İSTATİSTİKSEL ANALİZLER

Çalışmanın veri analizi IBM SPSS 21 istatistik programı kullanılarak yapılacaktır. Değişkenler için ortalama ve standart sapma ($\text{ort} \pm \text{SS}$) değerleri ve

yüzdelik dağılımlar hesaplanacaktır. Değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek için Pearson korelasyon testi kullanılacaktır. Değişkenler arasındaki yordayıcı ilişkiler için çoklu doğrusal hiyerarşik regresyon analizi yapılacaktır. İstatistiksel anlamlılık için $p < 0.05$ değeri kabul edilecektir.

BULGULAR

Araştırmanın problemleri sınanmadan önce aşağıda, katılımcıların OEDÖ ve YSR puanlarına dair betimleyici istatistikler sunulmuştur (Tablo 6).

Tablo 6 : Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeği (OEDÖ) , Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği (YSR) Puanlarına Dair Ortalama, Standart Sapma, En Yüksek ve En Düşük Puan Değerleri

	Ort.	SS	En Düşük	En Yüksek
*OEDÖ				
Anne Ebeveynliği	78.4	17.6	19	95
Baba Ebeveynliği	56.6	23.8	19	95
Ortak Ebeveynlik	35.8	13.6	14	70
**YSR				
İçe Yönelim	19.1	10.5	93	31
Dışa Yönelim	12.8	8.7	96	32

*OEDÖ: Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeği, **YSR: Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği

Daha sonra araştırmanın ilk problemi doğrultusunda ortak ebeveynlik, anne ebeveynliği, baba ebeveynliği, boşanma üzerinden geçen zaman, içe yönelim problemleri, dışa yönelim problemleri, yaş ve cinsiyet değişkenleri arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon Testi ile ortaya konmuştur (Tablo 7).

Tablo 7: Ortak Ebeveynlik, Davranış Problemleri Puanları , Yaş, Cinsiyet ve Boşanma Üzerinden Geçen Zaman Arasındaki İlişkiler

	OE	AE	BE	BGZ	İY	DY	Y	C
OE	1							
AE	.32**	1						
BE	.57**	-.001	1					
BGZ	-.18**	-.004	-.21**	1				
İY	-.22**	-.22**	-.23**	.06	1			
DY	-.13*	-.32**	-.11*	.04	.62**	1		
Y	-.027	-.088	-.077	.18**	.043	.250**	1	
C	.065	-.063	.093	.063	-.169**	.018	.000	1

**p< .01, *p< .05

(OE= Ortak Ebeveynlik, AE= Anne Ebeveynliği, BE= Baba Ebeveynliği, BGZ= Boşanma Üzerinden Geçen Zaman, İY= İçe Yönelim Problemleri, DY= Dışa Yönelim Problemleri, Y=Yaş, C=Cinsiyet)

Tablo 7’de de görüldüğü gibi içe yönelim problemleri, anne ebeveynliği, baba ebeveynliği, ortak ebeveynlik ve cinsiyet ile negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkilidir

($p<.01$). Dışa yönelim problemleri, anne ebeveynliği, baba ebeveynliği, ortak ebeveynlik ile negatif yönde, yaş ile de pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkilidir ($p<.01$, $p<.05$).

Araştırmanın ikinci ve üçüncü problemi doğrultusunda sırasıyla içe yönelim problemlerinin ilişkide bulunduğu değişkenler tarafından yordama durumu sınanmıştır. Cinsiyetin, ortak ebeveynliğin, anne ve baba ebeveynliğinin içe yönelim problemleri üzerindeki yordayıcı etkisine bakılmıştır. Bunun için Çoklu Doğrusal Hiyerarşik Regresyon Analizi gerçekleştirilmiştir. İçe yönelim problemlerinin bağımlı değişken olarak girildiği modelde birinci blokta cinsiyet, ikinci blokta anne ve baba ebeveynliği üçüncü blokta ise ortak ebeveynlik değişkenleri girilmiştir.

Tablo 8 : Cinsiyet, Anne Ebeveynliği, Baba Ebeveynliği ve Ortak Ebeveynliğin İçe Yönelim Problemleri Puanlarına Yordayıcı Etkisi

<i>İçe Yönelim</i>	R^2	F	β	t
Cinsiyet	.029	10.836	-.169	-3.292*
Anne Ebeveynliği/BabaEbeveynliği	.125	18.567	-.225	-4.594*
Ortak Ebeveynlik	.123	13.912	-.019	-.295
* $p<.05$				

Sonuçlara göre modelde cinsiyet varyansın %2'sini açıklamaktadır. Cinsiyetin, anne ebeveynliği ve baba ebeveynliğinin anlamlı yordayıcı etkisi tespit edilmiştir (Tablo 8). Cinsiyet, anne ebeveynliği ve baba ebeveynliğinin kontrol edildiği koşulda ortak ebeveynliğin modele katkısı yoktur, anlamlı bir yordayıcı etki bulgulanamamıştır.

Araştırmanın üçüncü problemi doğrultusunda yaş, anne ebeveynliği, baba ebeveynliği ve ortak ebeveynliğin dışa yönelim problemleri üzerindeki yordayıcı etkisi sınanmıştır. Bu doğrultuda Çoklu Doğrusal Hiyerarşik Regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Modele dışa yönelim problemleri bağımlı değişken olarak katılmıştır. Birinci blokta yaş, ikinci blokta anne ve baba ebeveynliği, üçüncü blokta ise ortak ebeveynlik modele katılmıştır.

Tablo 9 : Yaş, Anne Ebeveynliği, Baba Ebeveynliği ve Ortak Ebeveynliğin Dışa Yönelim Problemleri Puanlarına Yordayıcı Etkisi

<i>Dışa Yönelim</i>	R^2	F	β	t
Yaş	.062	24.434	.25	4.943*
Anne Ebeveynliği/Baba Ebeveynliği	.167	24.514	-.10	-2.116*
Ortak Ebeveynlik	.169	18.600	.060	.938
*p< .05				

Bulgulara göre yaş modeldeki varyansın %6'sını açıklamaktadır. Yaş ve anne ebeveynliğinin yordayıcı etkisi bulgulanmıştır. Yaş, anne ebeveynliği ve baba ebeveynliği kontrol edildiği takdirde ortak ebeveynliğin anlamlı bir yordayıcı etkisi ve modele katkısı söz konusu değildir (Tablo 9).

Çalışmada Ortak Ebeveynlik Davranışları Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmasının da yürütülmesi için toplanan verilerle çalışılmıştır. Kız olmak içe yönelim problemlerini yordayan bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun

yanında yaş artışının dışa yönelim problemlerinde yordayıcılığı söz konusudur. Analiz sonuçları bir bütün olarak ele alındığında davranış problemlerindeki etkili faktörlerin yaş, cinsiyet gibi demografik değişkenlere ek olarak ebeveynlerin ayrı ayrı bireysel ebeveynlikleri olduğu ortaya çıkmıştır.

TARTIŞMA

Ortak ebeveynlik ve çocuk problemleri arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlayan bu araştırmada, boşanmış aile çocuklarındaki davranış problemleri ile yaş, cinsiyet, boşanma üzerinden geçen zaman, anne ebeveynliği, baba ebeveynliği ve ortak ebeveynlik arasındaki ilişkilere bakılmıştır. Buna göre içe yönelim problemleri ile anne ebeveynliği, baba ebeveynliği, ortak ebeveynlik ve cinsiyet arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Dışa yönelim problemlerine baktığımızda ise yaş ile aralarında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Anne ebeveynliği, baba ebeveynliği ve ortak ebeveynlikle de negatif yönde anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Bu ilişkiler doğrultusunda davranış problemleri üzerindeki yordayıcı etkiler sınıandığında içe yönelim problemleri üzerinde cinsiyet, algılanan annelik ve algılanan babalığın anlamlı yordayıcı etkisi görülmüştür. Bunun yanında ortak ebeveynliğin anlamlı yordayıcı etkisi söz konusu değildir. Öztürk (2006) tarafından yürütülen bir çalışmada, boşanmış aile çocuklarında benlik saygısı çalışmasından elde edilen kız katılımcıların benlik saygısının erkek katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğunu söylemiştir. Çalışmanın bulgusu bu bilgi ile paralellik göstermektedir. Ayrıca Nielsen'ın baba-kız ilişkilerine dair derleme bulguları da

benzer bir sonucu ortaya koymaktadır. Boşanma sonrası en fazla bozulma yaşayan ilişkinin velayet genelde anneye verildiğinden baba-kız ilişkisi olduğunu söyleyen Nielsen (2011), aynı zamanda lise seviyesinde kız öğrencilerde anti sosyal davranış, düşük akademik başarı gibi durumların da boşanmış aileye sahip kız öğrencilerde anlamlı düzeyde daha sık ortaya çıktığını ortaya koymuştur.

Dışa yönelim problemlerinde ise yaş, algılanan annelik ve algılanan babalığın anlamlı yordayıcı etkileri söz konusudur. Ancak ortak ebeveynlik dışa yönelim problemleri üzerinde de yordayıcı bir etkiye sahip değildir. Annesi babası boşanmış lise öğrencileri ile çalışma yürüten Altuntaş (2012) katılımcıların öfke düzeylerinin ve yıkıcı davranış gösterme sıklıklarının yaş artışıyla beraber anlamlı düzeyde arttığını ortaya koymuştur. Çalışmanın bulguları bu bilgi ile örtüşmektedir.

Bu sonuçlar ebeveynlerin ayrı ayrı ebeveynlik tiplerinin de birbirlerine karşı aldıkları konumun da çocukların uyumu ile ilişkisi olduğuna dair alanyazın bulgusunu desteklemektedir (Whiteside,1998; Campana, 2008). Ferrante (2005), çatışmasız bir biçimde ortak ebeveynlik gösteren, iletişim düzeyi yüksek ebeveynlerin çocuklarının hayatının birçok alanına olumlu katkıda bulunduklarını ortaya koymuştur.

Çalışma ve okul hayatındaki etik algısı, karşı cins ile yaklaşma korkusu, romantik ilişkilerde güven gibi sosyal alanlardaki davranışların tümü ile olumlu ve yeterli düzeyde ortak ebeveynlik arasında güçlü ve anlamlı bir ilişki söz konusudur (Ferrante, 2005). Dolayısı ile ebeveynliğin evliliğin sonlanmasından bağımsız bir rol olduğunu algılayan ebeveynlerin gösterdiği ortak ebeveynlik davranış biçimi çocuklarının iyi olma halini, sosyal yaşantısını ve ilişkilerini ilgilendirmektedir.

Boşanma sonrası ebeveynlik tiplerini ele alan çalışmada Beckmeyer'in (2014) ortaya koyduğu üzere boşanma sonrası ebeveynliğin tipi de ortak ebeveynliğin tipi de bir dönüşüme uğramaktadır. Ortak ebeveynlik davranış biçimi aile sistemi içerisinde hep vardır, boşanma sonrası ebeveynlerin ve çocukların uyumu için daha kritik bir hal alır. Bu nedenle olumlu bir anne-çocuk ya da baba-çocuk ilişkisinin davranış problemleri üzerinde etkisi öngörülmüştür. Alanda yapılan çalışmaların geneli incelendiğinde ortak ebeveynlik ve davranış problemleri arasındaki ilişkiyi çeşitli boyutlarda ortaya koyan temel bazı araştırmalar mevcuttur (Maccoby, 1990; Stolberg, 2003; McHale, 2007; Gasper, 2008; Beckmeyer, 2014). Bu çalışmanın sonuçları da söz konusu çalışmalar ile paralellik göstermektedir zira ortak ebeveynlik ile davranış problemleri arasında öngörüldüğü üzere bir korelasyon bulgulanmıştır. Ancak anne ebeveynliği ve baba ebeveynliği katıldığında ortak ebeveynliğin herhangi bir etkisi söz konusu değildir. Bu durumda boşanmayla beraber bozulan bireysel ebeveynliklerin sürecin ana belirleyicisi olduğu ortaya konmuştur. Annelik ve babalığındaki bozulmalar boşanma ile gelen davranış problemlerinin kaynağı gibi gözükmemektedir. Algılanan ebeveynlikler kontrol altındayken olumlu ortak ebeveynliğin pozitif bir katkısı söz konusu değildir.

Annelik ve babalığın yanında üçüncü bir ebeveynlik tipi olan birlikte davranışa dayalı ortak ebeveynlik doksanlı yıllar itibariyle ortaya konmuştur. Ülkemizde boşanmış ya da boşanmamış ebeveynlik düzenlerinde çocukların uyum davranışına bu kavramın olumlu katkısı olacağı düşünülmüştür. Kavramın ülkemizdeki karşılığı araştırıldığında henüz boşanmayı ortak ebeveynlik davranışları üzerinden ele alan bir çalışmanın yürütülmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu nedenle bu çalışmada temel olarak ortak ebeveynlik kavramı ortaya konmuş, varlığı ve boşanmış aile çocuklarında görülen davranış problemleri ile arasındaki ilişkisi ve bu problemler üzerindeki etkisi sınanmıştır.

SONUÇ

Sınırlılıklar ve Öneriler

Çalışma kapsamında uyarlanan ölçek 10-18 yaş arasından bilgi almak için tasarlandığından katılımcılar bu yaş grubu arasından çalışmaya dahil edilmiştir. 10 yaşında yalnızca 6 katılımcının ebeveynleri çalışmaya onay verdiğiinden örneklem içerisinde bu yaş grubu oldukça düşük düzeyde temsil edilmiştir. Ortak ebeveynliği boşanma üzerinden ele almak amaçlandığından veri toplama sürecinde uygunluk prensibine göre hareket edilmiştir.

Okul çağı çocuğunu kapsayan bu yaş döneminde çocuğun hayatında ebeveynlerin kapladığı alan azalmakta, akranlar ve eğitimciler gibi kişiler çocukların sosyal yaşamlarındaki kişilerin etkisi artmaktadır (Akt; Sımsıkı, 2011). Anne ve babanın çocuğun zihni ve hayatında daha başat konumda olduğu ilkökul ve okul öncesi yaş dönemlerinde, ortak ebeveynliğe dair ölçümlerin yapılması daha farklı sonuçlar doğurabileceği için gelecek bir çalışma olarak önerilebilir.

Katılımcıların sosyoekonomik durumuna dair bir bilgi toplanmayışı ve katılımcıların buna göre sınıflandırılmayışı da sonuçları etkileme ihtimali olan faktörler arasındadır. Farklı sosyoekonomik seviyelerin karşılaştırılması çocukların ve ebeveyn gruplarının bilgilendirilme sürecine öncüllük edebilir. Aynı şekilde katılımcıların ebeveynlerinin eğitim düzeyine dair de herhangi bir bilgi toplanmamıştır. Eğitim seviyesindeki artışın sürece olumlu katkısı olabilme ihtimali sonraki alan çalışmaları için göz önünde bulundurulabilir bir bilgidir.

Sosyodemografik Bilgi Formu içeriğinde yer alan birlikte yaşamadığı ebeveyn ile görüşme sıklığı ve biçimine dair sorudan yeterince cevap alınamadığı için araştırma içerisine dahil edilememiştir. Evden giden ebeveyn ile görüşmenin

niteliğine ve niceliğine dair sağlıklı bir bilgi elde edilemediğinden bu durumun sürece etkisi araştırılamamıştır.

Ortak ebeveynlik kavramının ülkemizde toplumsal olarak yaygın kullanımı olan ve bilinen bir kavram olmadığı düşünülmektedir. Araştırma öncesi buna dair bir ön yoklamada bulunulmamıştır. Bu noktada bilgi düzeyini ölçmeye yönelik bir çalışmanın yapılması da kavramın sosyolojik inşası açısından önemli olabilir.

Ebeveyn boşanması sürecinin taraflar ile müşterek çocuk ya da çocuklar üzerinde çeşitli değişiklikler yarattığı aşıkardır. Sürecin minimum zararlarla atlatılabilmesi için çeşitli politikaların, eğitimlerin ve yayınların düzenlenebilmesi için kavram hakkında araştırmaların sayısının artması ve kavramın kullanımının yaygınlaşmasının yerinde olabileceği düşünülmektedir.

Sosyal bilimlerin farklı dalları ve sağlık bilimleri ülkemizde boşanma ile ilgili olarak çok sayıda araştırma yürütmüştür (Arıkan, 1996; Özen, 1998; Arifoğlu, 2008; Aydın, 2009; Öngider, 2013). Toplumun boşanmayı hayatın bir parçası olarak görmekte zorlandığı ve araştırma süreçlerinin durumu ortaya koymaktan ileriye gitmediği görülmektedir. Bağımlılık ve suça eğilimlilik gibi kavramların boşanma ile olan ilgisi bir derleme çalışması bilgisi olarak karşımıza çıkabilmektedir (Sağlam, 2017). Boşanmanın kabullenilmesi ve yaşıntının sağlıkla sürdürülmesine yönelik süreçler oldukça zayıf kalmaktadır. Öyle ki bu çalışmanın katılımcı sıkıntısı yaşamasının da bundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Uygunluk prensibi üzerinden bilgilendirme ve onam formu gönderilen katılımcıların ebeveynlerinin bir kısmı araştırmayı sakıncalı addederek çocuklarının katılımına izin vermemiştir. Gönderilen onam formlarına 1/3 oranında olumlu geri dönüş olmuştur. İçinde

bulunulan kültürün olumsuz addettiği bir kavramla çalışmanın araştırmanın sürecini ve sonuçlarını etkilediği düşünülmektedir.

Bunun yanında araştırma esnasında fark edilen bir durum da resmi bir evlilik içerisinde doğmamış ya da çok eşli evlilik düzenine sahip ailelerden gelen çocuklardır. Anne ve babası arasında yalnızca dini nikah olan boşanmış aile çocukları da bilgi formu doldurulması esnasında karşılaşılan bir olgu olmuştur. Araştırma öncesi hazırlık aşamasında bu kategori tasarlanmadığından yaklaşık 20 katılımcı daha araştırma dışında kalmıştır.

Boşanma toplumsal hayatımızın bir parçası haline gelmiştir. Bu nedenle ortak ebeveynlik kavramının boşanmaya etkisinin yerli çalışmalara konu olması gerektiği düşünülmektedir. Hem ulusal hem yerel düzeyde kavramın toplum ile tanıştırılmasının, bu alternatif aile sisteminin içselleştirilmesinin ve sürecin sağlıklı yürütülmesinin toplumsal açıdan önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu nedenle ilk etapta araştırma süreci başlatılırken ortak ebeveynlik kavramı seçilmiş ve araştırmanın iskeleti bu kavramın çevresinde inşa edilmiştir.

KAYNAKÇA

- ABARBANEL, A. : 1979
“Shared parenting after separation and divorce: A study of joint custody”. **American Journal of Orthopsychiatry**, 49(2), 320.
- ACHENBACH, T. M.: 1991
“**Manual for the child behavior checklist/4-18 and 1990 profile**” içinde 288-290. Burlington, VT: Department of Psychiatry, University of Vermont.
- AHRONS, C. R. : 1980
“Joint custody arrangements in the postdivorce family”. **Journal of Divorce**, 3(3), 189-205.
- AHRONS, C. R. : 1983
“Predictors Of Paternal Involvement Postdivorce: Mothers’ and Fathers’ perceptions”. **Journal of Divorce**, 6(3), 55-69.
- AKCAN, G. : 2018
“Travma Sonrası Büyüme: Bir Gözden Geçirme”. **Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 3(3), 61-70.
- AKDOĞAN, D. : 2012
“**Anne-Babası Boşanmış Ve Boşanmamış Ergenlerin Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi**” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- AKYOL, S. U. : 2013
“**Boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerin yalnızlık, yaşam doyumu, sosyal destek ve bazı değişkenler açısından incelenmesi**” Doctoral dissertation, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- AKTAŞ, Ö. : 2011
“**Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlükler**” Doctoral dissertation, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü

ALTUNTAŞ, G. : 2012

“Boşanmış ebeveynler ile boşanmamış ebeveynlerin lise birinci, ikinci, üçüncü sınıflarında okuyan çocuklarının sürekli öfke ve öfke ifade tarzı, benlik saygısı ve anksiyete düzeylerinin karşılaştırılması “, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AMATO, P. R. : 2000

“The consequences of divorce for adults and children”. **Journal of marriage and family**, 62(4), 1269-1287.

AMATO,P.R., & SOBOLEWSKI, J. M. : 2001

“The effects of divorce and marital discord on adult children’s psychological well-being”. **American Sociological Review**, 900-921.

AMATO, P. R. : 2003

“Reconciling divergent perspectives: Judith Wallerstein, quantitative family research, and children of divorce”. **Family Relations**, 52(4), 332-339.

ARAL, N., & SAĞLAM, M. :2012

“Ebeveynleri Boşanma Sürecinde Olan Çocuklar İle Ebeveynleri İle Birlikte Yasayan Çocukların Duygularının Cinsiyete Göre İncelenmesi”. **Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi**, 1(2), 71-88.

ARENDELL, T. : 1996

“Co-Parenting: A Review of the Literature”.

ARIKAN, Ç. : 1996

“Giriş. Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumlarının Araştırılması” içinde (16-24). **Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu**

ARİFOĞLU, Ö. G. D. B., & ÖZ, F. : 2008

“Boşanmış aile çocuklarına hemşirelik yaklaşımı” **Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi**, 15(1), 076-084.

- AYDIN, O. : 2009
“Boşanma Sürecinde Velâyet ile İlgili Anlaşmazlık Yaşayan Ebeveynlerin Çocuklarına İlişkin Düşünceleri ve Çocukların Boşanmaya Uyum Düzeylerinin İncelenmesi”.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- BECKMEYER, J. : 2014
“Postdivorce coparenting typologies and children’s adjustment”. **Family Relations**, 63(4), 526-537.
- BERGMAN, W. H., & TURK, D. :1981
“Adaptation to Divorce: Problems and Coping Strategies”. **Journal of Marriage and Family**, Vol. 43 179-189
- BOWLBY, J. : 1982
“ **Attachment and Loss**”, Vol: 1, Tavistock Institute of Human Relation.
- BROWN ,C.F. : 1995
“**How to help your child overcome your divorce**”. Washington, DC, American Psychiatric Press.
- BRYNER ,C.L. : 2001
“**Children of divorce**”. J Am Board Fam Pract, 14:201-210.
- BUCHANAN,C.M., MACCOBY, E. E., & DORNBUSCH, S. M. : 1996
“**Adolescents after divorce**”. Harvard University Press.
- CAMPANA, K. L., HENDERSON, S., STOLBERG, A. L., & SCHUM, L. : 2008
“Paired maternal and paternal parenting styles, child custody and children’s emotional adjustment to divorce”. **Journal of Divorce & Remarriage**, 48(3-4), 1-20.
- DONNELLY, D., & FINKELHOR, D. : 1992
“Does equality in custody arrangement improve the parent-child relationship?”. **Journal of Marriage and the Family**, 837-845.
- DOWLING, E., & GORELL-BARNES, G. : 1999
“Children of divorcing families: A clinical perspective”. **Clinical Child Psychology and Psychiatry**, 4(1), 39-50.

- FABRİCİUS, W. V. : 2003
 “Listening to children of divorce: New findings that diverge from Wallerstein, Lewis, and Blakeslee”. **Family Relations**, 52(4), 385-396.
- FEINBERG, M. E. : 2002
 “Coparenting and the transition to parenthood: A framework for prevention”. **Clinical Child And Family Psychology Review**, 5(3), 173-195.
- FERRANTE, J. A. : 2005
 “Co-Parenting In Intact And Divorced Families: Its Impact On Young Adult Adjustment.”
- GASPER, J. A. : 2008
 “Coparenting in intact and divorced families: Its impact on young adult adjustment”. **Journal Of Divorce & Remarriage**, 49(3-4), 272-290.
- GLOVER, R. J., & STEELE, C. : 1989
 “Comparing the effects on the child of post-divorce parenting arrangements”. **Journal of Divorce**, 12(2-3), 185-201.
- GREIF, G. L. : 1995
 “When divorced fathers want no contact with their children: A preliminary analysis”. **Journal Of Divorce & Remarriage**, 23(1-2), 75-84.
- GÜLER, G. : 2017
 “Ebeveyn Yabancılaştırma Sendromu ve Boşanma”. **Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry-Special Topics**, 3(3), 225-8.
- HESS, R. D., & CAMARA, K. A. : 1979
 “Post-divorce family relationships as mediating factors in the consequences of divorce for children”. **Journal Of Social Issues**, 35(4), 79-96.
- HETHERINGTON, E. M. : 1985
 “Long-term effects of divorce and remarriage on the adjustment of children”. **Journal Of The American Academy Of Child Psychiatry**, 24(5), 518-530.
- HETHERINGTON, E. M. : 1989
 “Coping with family transitions: Winners, losers, and survivors”. **Child Development**, 60(1), 1-14.

- JOHNSTON, J. R. : 1985
“ Latency children in post-separation and divorce disputes”. **Journal Of The American Academy Of Child Psychiatry**, 24(5), 563-574.
- JOHNSTON, J. R. : 1994
“ High-conflict divorce”. **The Future Of Children**, 165-182.
- KARAKUŞ, S. : 2003
“ Anne-Babası Boşanmış Ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi Ve Okul Başarısına Yansıması” (Doctoral Dissertation, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- KUERSTEN-HOGAN, R. : 2007
“ What Is Coparenting, And Why Is It Important?”.
- MC HALE, J. : 2007
“Charting the Bumpy Road of Coparenthood: Understanding the Challenges of Family Life. Editor: ZERO TO THREE” **National Center for Infants, Toddlers, & Families** (17 de enero de 2008, 346 pp), Washington.
- KURUMU, T. D. : 2011
“Güncel Türkçe Sözlük”.
- KURUMU, T. D. : 2011
“ Güncel Türkçe Sözlük”. Çevrimiçi <http://www.tdk.gov.tr/index.php>.
- KURUMU, T. İ. : 2017
“ www.tuik.gov.tr “ Toplumsal Yapı ve Demografik İstatistikler
- MACCOBY, E. E. : 1990
“ Coparenting in the Second Year after Divorce”. **Journal Of Marriage And The Family**, 52(1), 141-55.
- MACCOBY, E. E. : 1992
“ The role of parents in the socialization of children: An historical overview”. **Developmental Psychology**, 28(6), 1006.
- MACCOBY, E. E., & MNOOKIN, R. H. : 1992
“ Dividing the child: Social and legal dilemmas of custody”. Harvard University Press.

- MACİE, K. M., & STOLBERG, A. L. : 2003
 “Assessing parenting after divorce: The co-parenting behavior questionnaire”. **Journal Of Divorce & Remarriage**, 39(1-2), 89-107.
- MANN, T. : 2009
 “Representations of marriage and expectations of parenthood: Predictors of supportive coparenting for first-time parents”. **Parenting: Science And Practice**, 9(1-2), 101-122.
- MCHALE, J. P. : 1995
 “Coparenting and triadic interactions during infancy: The roles of marital distress and child gender”. **Developmental Psychology**, 31(6), 985-996.
- MCHALE, J. P. : 1997
 “Overt and covert coparenting processes in the family”. **Family Process**, 36(2), 183-201.
- MCHALE, J. P. : 2007
 “What is coparenting and why is it important?” **Charting The Bumpy Road Of Coparenthood: Understanding The Challenges Of Family Life** (2-20). Washington: Zero to Three.
- MCHALE, J. P., RAO, N., & KRASNOW, A. D. : 2000
 “Constructing family climates: Chinese mothers' reports of their co-parenting behaviour and preschoolers' adaptation”. **International Journal of Behavioral Development**, 24(1), 111-118.
- NIELSEN, L. : 2011
 “Divorced fathers and their daughters: A review of recent research”. **Journal of Divorce & Remarriage**, 52(2), 77-93.
- ÖNGİDER, N. : 2013
 “Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri”. **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry**. 5(2):140-161

ÖNGİDER, N. : 2013

“ Boşanmış ve evli ailelerden gelen çocukların algıladıkları ebeveyn kabul-red düzeyleri ile psikolojik uyum düzeylerinin karşılaştırılması”. **Klinik Psikiyatri**, 16, 164-174.

ÖZTÜRK, S. : 2006

“**Anne-Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı Ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi**”. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

ÖZEN, D. Ş. : 1998

“**Eşler Arası Çatışma Ve Boşanmanın Farklı Yaş Ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış Ve Uyum Problemleri İle Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü**”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.

PECK, J. S. : 1989

“The impact of divorce on children at various stages of the family life cycle”. **Journal of Divorce**, 12(2-3), 81-106.

SAĞLAM, M. : 2011

“**Boşanma Sürecinde Olan Ailelerdeki Çocukların Aile Algılarının Ve Sorunlarının Resimler Aracılığı İle İncelenmesi**”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

SALTS, J. C. : 2008

“Divorce Process”. **Journal of Divorce**, 2:3, 233-240,

SANTROCK, J. W., & WARSHAK, R. A. : 1979

“ Father custody and social development in boys and girls”. **Journal of Social Issues**, 35(4), 112-125.

SELTZER, J. A., SCHAEFFER, N. C., & CHARNG, H. W. : 1989

“Family ties after divorce: The relationship between visiting and paying child support”. **Journal of Marriage and the Family**, 1013-1031.

- SERDAR, İ. : 2008
“**Birlikte Velâyet**”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.10, S.1, 2008, s. 155-197.
- SIMSIKI, H. : 2011
“**Baba katılımının ebeveyn tutumu, bağlanma stili ve çift uyumu açısından incelenmesi.**”
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- TORUN, F. : 2011
“Ebeveyn Yabancılaştırma Sendromu”.
Psikiyatride Guncel Yaklasimler-Current Approaches in Psychiatry, 3(3), 466-482
- TURK, C. D. & BERMAN, W. H. : 1981
“ Adaptation of Divorce : Problems and Coping Strategies”, **Journal of Marriage and Family**, Vol. 43, No. 1 (Feb., 1981), pp. 179-189
- UÇAN, Ö., YAZAR, H., & SAYIL: 2006
“ Bir Boşanma Olgusunun Dört Kurama Bağlanarak Değerlendirilmesi. **Kriz Dergisi**, 14(2), 23-29.
- UŞAKLI, H. : 2013
“ Eşinden Ayrılmış Annelerin Görüşü Açısından Çocuklarının Sorunları”. **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3(2), 195-208.
- UZUN, Ç. : 2013
“ **Uzun, Ç. (2013). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarda depresyon ve sosyal becerilerin değerlendirilmesi.**” (Master's thesis, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

- VAN EGEREN, L. A. : 2004
 “ The development of the coparenting relationship over the transition to parenthood”. **Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health**, 25(5), 453-477.
- WALLERSTEIN, J. S. : 1985
 “ Children of divorce: Preliminary report of a ten-year follow-up of older children and adolescents”. **Journal of the American Academy of Child Psychiatry**, 24(5), 545-553.
- WALLERSTEIN, J. S. : 1991
 “ The long-term effects of divorce on children: A review”. **Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry**, 30(3), 349-360.
- WALLERSTEIN, J. S., & KELLY, J. B. :1980
 “ Effects of divorce on the visiting father-child relationship”. **The American Journal of Psychiatry**
- WALLERSTEIN, J. S., & LEWIS, J. M. : 2004
 “The Unexpected Legacy of Divorce: Report of a 25-Year Study”. **Psychoanalytic Psychology**, 21(3), 353.
- WALLERSTEIN, J. S., & TANKE, T. J. : 1996
 “ To move or not to move: Psychological and legal considerations in the relocation of children following divorce”. **Family Law Quarterly**, 305-332.
- WARREN, N. J., & AMARA, I. A. : 1985
 “ Educational groups for single parents: The parenting after divorce programs”. **Journal of Divorce**, 8(2), 79-96.
- WARSHAK, A. R., & SANTROCK, J. W. : 1983
 “ The Impact of Divorce in Father- Custody and Mother- Custody Homes: The Child’s Perspective”. **Children and Divorce : New Directions for Child Development**, içinde (29-46).

WARSHAK, A. R. : 1986

“ Father-custody and child development: A review and analysis of psychological research”.

Behavioral Sciences & the Law, 4(2), 185-202.

WHITESIDE, M. F. : 1998

“ The parental alliance following divorce: An overview”’. **Journal of Marital and Family Therapy**, 24(1), 3-24.

YÜKSEL, Ş. : 2000

“ Felakete uyum ve ruh sağlığı”’. **Klinik Psikiyatri**, 3, 5-11.

EKLER

EK 1

SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1. Kaç Yaşındasın? .....

2. Cinsiyetin? Kız ( ) Erkek ( )

3. Anne ve babanın ayrılığının üzerinden ne kadar zaman geçti?

.....

4. Kiminler beraber yaşıyorsun?

Annem ( ) Babam ( ) Diğer (Açıklar Mısın?

.....

5. Birlikte yaşamadığın annen ya da baban ile görüşüyor musun?

Evet ( ) Hayır ( )

6. Üstteki soruya cevabın “Evet” ise nasıl ve ne sıklıkta olduğunu işaretler misin?

(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

	Her Gün	Haftada Bir Kez	Haftada Birkaç Kez	Ayda Bir Kez	Ayda Birkaç Kez	Yılda Bir Kez	Yılda İki Kez	Hiç
Yüz Yüze								
Telefon Görüşmesiyle								
Mesaj İle								
Görüntülü Görüşme İle								
E-Mail İle								
Diğer (Açıklar Mısın ?)								
.....								

EK 2

ORTAK EBEVEYNLİK DAVRANIŞLARI ÖLÇEĞİ ÖRNEK SORULARI

Devam eden sayfalarda siz ve ebeveynlerinizle ilgili cümleler göreceksiniz. Çocukluğunuzda ebeveynlerinizin davranışlarını ve onlarla olan ilişkinizi düşünerek cümlelerin size uygunluğunu değerlendiriniz. Cümlelerin size uygunluk düzeyini işaretleyiniz.

		Neredeyse Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Sık Sık	Çok Sık/Neredeyse Her Zaman
1.	Annemin programımda değişiklik yapması gerektiğinde babam da yardımcı olurdu.					
2.	Babam benimle olmaktan hoşlanırdı.					
3.	Anne ve babam ayrılıkları hakkında nasıl hissettiğim ile ilgili birbirleriyle konuşurlardı.					
4.	Annem okulda günümün nasıl geçtiğini sorardı.					
5.	Anne ve babam hayatımdaki önemli tercihler hakkında birbirleriyle konuşurlardı.					
6.	Babam beni sevdiğini söyler ve bana sarılırdı.					
7.	Annem benime ilgili yardıma ihtiyaç duyduğunda babama sorardı.					
8.	Annem bana babam hakkında iyi şeyler söylerdi.					
9.	Annemle konuşturdum.					
10.	Babam benime ilgili yardıma ihtiyaç duyduğunda anneme sorardı.					
11.	Evde ya da okulda iyi bir şey yaptığımda babam beni överdi.					

EK 3

KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

Aşağıda gençleri tanımlayan maddelerin bir listesi bulunmaktadır. Her bir madde sizin şu andaki ya da son altı ay içindeki durumunuzu belirtmektedir. Bir madde sizin için çok ya da sıklıkla doğru ise 2, bazen ya da biraz doğru ise 1, hiç doğru değil ise 0'a karşılık gelmektedir. Maddelere uygun olan şıkkı yuvarlak içerisine alınız.

1.	Anne babamın izni olmadan içki içerim.	0	1	2
2.	Çok tartışırım.	0	1	2
3.	Hoşlandığım, zevk aldığım çok az şey vardır.	0	1	2
4.	Çok ağlarım.	0	1	2
5.	Başkalarına kötü davranırım.	0	1	2
6.	Hep dikkat çekmeye çalışırım.	0	1	2
7.	Eşyalarımın zarar veririm.	0	1	2
8.	Başkalarının eşyalarına zarar veririm.	0	1	2
9.	Anne babamın sözünü dinlemem.	0	1	2
10.	Okulda söz dinlemem.	0	1	2
11.	Hatalı davranışından dolayı suçluluk duymam, oralı olmam.	0	1	2
12.	Ev, okul ya da diğer yerlerde kurallara uymam, karşı gelirim.	0	1	2
13.	Bazı hayvanlardan, durumlardan(yüksek yerler) ya da ortamlardan (asansör, karanlık) korkarım.(Okulu katmayınız.)	0	1	2
14.	Okula gitmekten korkarım.	0	1	2
15.	Kötü bir şey düşünebileceğim ya da yapabileceğimden korkarım.	0	1	2
16.	Kusursuz, dört dörtlük ve her konuda başarılı olmam gerektiğine inanırım.	0	1	2
17.	Kimsenin beni sevmediği hissine kapılırım.	0	1	2
18.	Kendimi değersiz, önemsiz, yetersiz hissederim.	0	1	2
19.	Çok kavga ederim, kavgaya karışıırım.	0	1	2
20.	Başı belada olan çocuklarla dolaşırım.	0	1	2
21.	Başkaları ile birlikte olmaktansa yalnızlığı tercih ederim.	0	1	2
22.	Yalan söyler ya da aldatırım.	0	1	2
23.	Sinirli ve gerginimdir.	0	1	2
24.	Geceleri kabus görürüm.	0	1	2
25.	Çok korkak ve kaygılıyım.	0	1	2
26.	Başım döner, gözlerim kararır.	0	1	2
27.	Kendimi çok suçlu hissederim.	0	1	2
28.	Kendimi sebepsiz yere çok yorgun hissettiğim olur.	0	1	2

29.	(Sağlık sorunlarım olmadığı halde) Ağrı ve sızılarım olur. (baş ve karın ağrısı dışında)	0	1	2
30.	(Sağlık sorunlarım olmadığı halde) Baş ağrılarım olur.	0	1	2
31.	(Sağlık sorunlarım olmadığı halde) Bulantı, kusma duygusu olur.	0	1	2
32.	(Sağlık sorunlarım olmadığı halde) Gözle ilgili şikayetlerim olur. (Gözlük, lens kullanma dışında)	0	1	2
33.	(Sağlık sorunlarım olmadığı halde) Döküntüler, pullanma ya da başka cilt sorunlarım olur.	0	1	2
34.	(Sağlık sorunlarım olmadığı halde) Mide, karın ağrısı olur.	0	1	2
35.	(Sağlık sorunlarım olmadığı halde) Kusmalarım olur.	0	1	2
36.	İnsanlara fiziksel saldırıda bulunur, vururum.	0	1	2
37.	Yaşlılarımdan çok, kendimden büyüklerle vakit geçirmeyi tercih ederim.	0	1	2
38.	Konuşmayı reddettiğim olur.	0	1	2
39.	Evden kaçırım.	0	1	2
40.	Çok bağırırım.	0	1	2
41.	Sırlarımı kendime saklarım hiç kimseyle paylaşmam.	0	1	2
42.	Topluluk içinde rahat değilimdir, başkalarının benim hakkımda ne düşünecekleri ve ne söyleyecekleri ile ilgili kaygı duyarım.	0	1	2
43.	Yangın çıkartırım.	0	1	2
44.	Çok utangaç ve çekingenim.	0	1	2
45.	Evden bir şeyler çalarım.	0	1	2
46.	Ev dışındaki yerlerden bir şeyler çalarım.	0	1	2
47.	İnatçıyım.	0	1	2
48.	Ruhsal durumum ya da duygularım çabuk değişir.	0	1	2
49.	Şüpheliyimdir, kuşku duyarım.	0	1	2
50.	Küfür ve açık saçık konuşurum.	0	1	2
51.	Kendimi öldürmeyi düşünürüm.	0	1	2
52.	Başkalarına rahat vermem, onlara sataşır, onlarla çok dalga geçerim.	0	1	2
53.	Çok çabuk öfkelenirim.	0	1	2
54.	Cinsel konuları fazlaca düşünürüm.	0	1	2
55.	İnsanları canlarını yakmakla tehdit ederim.	0	1	2
56.	Sigara içerim, tütün koklarım.	0	1	2
57.	Dersleri asar, okuldan kaçırım.	0	1	2
58.	Fazla enerjik değilim.	0	1	2
59.	Mutsuz ve üzgünüm, depresyondayım.	0	1	2
60.	Başka çocuklardan daha gürültücüyüm.	0	1	2
61.	Sağlık sorunum olmadığı halde madde kullanırım. (İçki ve sigarayı katmayınız.)	0	1	2
62.	Başkalarıyla kaynaşmaktan, birlikte olmaktan kaçınırım.	0	1	2
63.	Evhamlıyım, her şeyi dert ederim.	0	1	2